

T.C
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SAHİPSİZ HAYVANLARIN VERDİĞİ ZARARLARDAN İDARENİN
SORUMLULUĞU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YUNUS TUNÇ

1004010138

Anabilim Dalı: Kamu Hukuku

Programı: Kamu Hukuku

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Durmuş TEZCAN

NİSAN 2024

T.C
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SAHİPSİZ HAYVANLARIN VERDİĞİ
ZARARLARDAN İDARENİN SORUMLULUĞU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YUNUS TUNÇ

1004010138

Anabilim Dalı: Kamu Hukuku

Programı: Kamu Hukuku

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Durmuş TEZCAN

(İstanbul Kültür Üniversitesi)

Jüri Üyeleri: Doç. Dr. Mustafa Aytaç ÖZELÇİ

(İstanbul Kültür Üniversitesi)

Doç. Dr. Öğr. Üyesi Esra ALAN

(Medipol Üniversitesi)

NİSAN 2024

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	V
ÖZET	VI
ABSTARCT.....	VII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
İDARE HUKUKU YÖNÜYLE SAHİPSİZ HAYVAN	
KAVRAMI	4
I. SAHİPSİZ HAYVAN TANIMI, İLGİLİ BAZI	4
KAVRAMLAR, TEMEL MEVZUAT	4
A. Sahipsiz Hayvan Tanımı.....	4
B. Sahipsiz Hayvan ile İlgili Bazı Kavramlar	7
C. Sahipsiz Hayvanların Verdiği Zararlardan Sorumluluk ile İlgili ..	9
Temel Düzenlemeler.....	9
1. Ulusal Düzenlemeler	9
a. Anayasa	9
b. 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu	10
c. Mahalli İdareler Mevzuatı	11
d. Hayvanların Korumasına Dair Uygulama Yönetmeliği	12
e. Diğer Düzenleyici İşlemler	13
f. Yargısal İçtihatlar	14
2. Uluslararası Düzenlemeler	15
a. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	15
b. Uluslararası Bildiriler	16
aa. Hayvan Haklarına İlişkin Evrensel Bildiri	16
bb. Hayvan Refahına İlişkin Evrensel Bildiri	17
II. SAHİPSİZ HAYVAN YÖNETİMİNDE İDARENİN GÖREV	17
VE YETKİLERİ.....	17
A. Görevli ve Yetkili İdareler	17
B. İdarenin Yükümlülükleri	20
1. Sahipli ve Sahipsiz Hayvanların Kayıt Altına Alınması	20

2. Hayvanların Korunması ve Zararların Önlenmesi için Mali Destek Verilmesi	20
3. Denetim Yükümlülüğü	21
4. Toplumsal Bilincin Oluşması için Eğitici Yayın Zorunluluğu	22
C. İdarenin Sahipsiz Hayvan Yönetimi Konusunda Görev ve Yetkilerinin Değerlendirilmesi	23
1. Kamu düzeni açısından Değerlendirme	23
2. Kamu Hizmeti Açısından Değerlendirme	26
3. İdari Kolluk Açısından Değerlendirme	30
4. İdarenin Destekleme Özendirme Faaliyetleri Açısından Değerlendirme	33
İKİNCİ BÖLÜM	34
SAHİPSİZ HAYVANLARIN VERDİĞİ ZARARLARDAN İDARENİN SORUMLULUĞU	34
I. İDARE HUKUKUNDA SORUMLULUK KAVRAMI	34
A. Genel Hatları ile İdare Hukukunda Sorumluluk Kavramı	34
B. İdare Hukukunda Sorumluluk Türleri	39
1. Kusur Sorumluluğu	39
2. Kusursuz Sorumluluk	41
C. Sahipsiz Hayvanların Verdiği Zararlardan İdarenin Sorumluluğu	42
1. İdarenin sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenler	45
a. Mücbir Sebep	45
b. Beklenilmeyen Haller	46
c. Zarar Görenin Kusuru	46
d. Üçüncü Kişinin Kusuru	46
2. Maddi ve Manevi Tazminat Açısından Değerlendirme	47
II. SAHİPSİZ HAYVANLARIN VERDİĞİ ZARARLARDAN DOĞAN SORUMLULUK SEBEBİYLE AÇILAN DAVANIN TÜRÜ	49
A. Genel Olarak İdari Yargıda Dava Türleri	49
B. Sahipsiz Hayvanların Verdiği Zararlar Sebebiyle Açılan Tam Yargı Davaları	50
1. Görevli ve Yetkili Mahkeme	51
2. Ön Karar Alma Zorunluluğu (Zorunlu İdari Başvuru)	51

3. Davanın Tarafları.....	52
4. Dava Açma Süresi	54
5. Tazminatın şekli ve hesaplanması	54
C. Tam Yargı Davasının Hukuki Sonuçları ve Uygulanması	55
1. Tam Yargı Davasının Sonuçlanması Üzerine Verilebilecek Kararlar	55
2. Tam Yargı Davasının Reddi	55
a. Davanın Usulden Reddi	55
b. Davanın Esastan Reddi	56
3. Tam Yargı Davasının Kabulü.....	56
4. Tam Yargı Davasında görülebilen bazı durumlar	56
a. Uyuşmazlık konusu miktarın belirsizliği.....	56
b. Tam Yargı Davasında Faiz	56
5. Tam Yargı Davasının Sonucunda Verilen Kararın Yerine Getirilmesi	58
6. Tam Yargı Davasının Sonuçları	59
III. KAMU GÖREVLİSİNİN GÖREVLERİNİN İFASI İLE	
İLGİLİ SORUMLULUĞU	59
A. Ceza Hukuku Kapsamında Sorumluluk	59
B. Disiplin Hukuku Kapsamında Sorumluluk.....	62
SONUÇ	64
KAYNAKÇA.....	66

Kısaltmalar

AYM	Anayasa Mahkemesi
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
D.	Dairesi
E.	Esas
İÜHFM	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İYUK	İdari Yargılama Usulü Kanunu
K.	Karar
s.	sayfa
S.	Sayı
RG	Resmi Gazete
T.	Tarih
TCK	Türk Ceza Kanunu
VAHS	Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi
vd.	ve devamı

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Sahipsiz Hayvanların Verdiği Zararlardan İdarenin Sorumluluğu

YUNUS TUNÇ

T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Kamu Hukuku Programı

NİSAN 2024

Özet:

Sahipsiz hayvanların verdiği zararlardan idarenin sorumluluğu konusu, sahipsiz hayvanların sebep olduğu sağlık ve çevre sorunları ile kişilere verebileceği bedensel zararlarla mücadele tedbirlerinin alınması ve uygulanabilirliği noktasında kamu hizmeti ve kolluk yönüyle değerlendirilmiştir. Bu çerçevede alınacak tedbirlerin sınırının “hayvan haklarının korunması” odaklı belirlenmesi hayvanların bir eşya olarak nitelendirilmesi anlayışından yaşayan bir can olarak kabul edilmesi anlayışının bir gereğidir. Zararların önlenmesinde idare ve kişilerin ortak projeler ile toplumu bilinçlendirici projeler üretmesi ve birlikte mücadele etmesi önemlidir. Ayrıca idarenin destekleme, özendirme faaliyetleri olarak da nitelendirilebilecek bu tür uygulamalar zararların önlenmesinde alınacak tedbirlerin daha verimli sonuçlar doğurabilmesini ve kamu hizmetlerinde sürdürülebilirliğin sağlanmasını temin edecektir.

Anahtar Kelimeler: Sahipsiz hayvan, idarenin sorumluluğu, kamu hizmeti, çevrenin korunması, sağlığın korunması, idarenin planlama yetkisi.

ABSTARCT
Master's Thesis
The Responsibility of the Administration for Damages
Caused by Stray Animals
YUNUS TUNÇ
Istanbul Kültür University
Institute of Graduate Studies
Department of Public Law
APRİL 2024

Abstract

The issue that the responsibility of the administration arising from the damages caused by stray animals has been evaluated in terms of public service and law enforcement at the point of taking and implementing measures to combat the health and environmental problems caused by stray animals and the physical damages they may cause to individuals. In this framework, determining the limit of the measures to be taken with a focus on “protection of animal rights” is a requirement of the understanding of accepting animals as a living being from the understanding of characterizing them as a commodity. In the prevention of damages, it is important for the administration and individuals to produce joint projects and projects to raise awareness of the society and to fight together. In addition, such practices, which can also be characterized as support and encouragement activities of the administration, will ensure that the measures to be taken in the prevention of damages can produce more efficient results and ensure sustainability in public services.

Keywords: Stray animals, administrative responsibility, law enforcement, environmental protection, health protection, planning authority of the administration.

GİRİŞ

Sahipsiz hayvanlar ve bunların verdiği zararlar, insanların ve çevrenin üzerinde yarattığı olumsuz etkileri nedeniyle devletler bakımından önemli tartışma konuları arasında yer almıştır. Konu, zararlar ile mücadele konusunda akılcı planlama ve bu planlamayı hayata geçirmek için kaynak yaratılması yönüyle ekonomik açıdan; toplumsal bilincin sağlanması araçlarının belirlenmesi yönüyle de sosyolojik açıdan -uluslararası çalışmalar da dikkate alındığında- oldukça önemli olmanın yanı sıra; uygulamanın ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği de görülmektedir. Ezcümle bununla beraber sahipsiz hayvanların yönetimi ile görevli ve yetkili idareler bakımından, sosyolojik gerçeklere uygun planlama yapılarak kaynak yaratılması ve toplumsal bilincin oluşturulması, zararın doğmadan önlenmesi açısından gereklidir. Bu çerçevede farklı bilim dallarından multidisipliner çalışmaların yapılması, özellikle sağlık hakkının korunması, çevre kirliliği ile mücadeleyi de içine alacak biçimde sahipsiz hayvanların verdiği zararları önlemek açısından mutlak fayda sağlayacaktır. Böylece alana özgü bilimsel çalışmalarla ortaya konulacak ihtiyaçlara uygun yasal düzenlemeler yapılmasının, konuya ilişkin düzenlemelerin dışına çıkarak uygulanabilir nitelik kazanmasında etkili olacağı ve fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Sahipsiz hayvanların verdiği zararlardan idarenin sorumluluğu konusu, sahipsiz hayvanların sebep olduğu sağlık ve çevre sorunları ile kişilere verebileceği bedensel zararlarla mücadele tedbirlerinin alınması ve uygulanabilirliği noktasında kamu hizmeti ve kolluk yönüyle; alınacak tedbirlerin sınırının “*hayvan haklarının korunması*” odaklı

belirlenmesinde hak boyutuyla değerlendirilmesi yönüyle; toplumsal bilincin oluşturulmasında, doğabilecek zararların önlenmesine yönelik alınacak tedbirlerin daha verimli sonuçlar doğurabilmesi amacıyla yürütülecek çalışmaların kamu hizmetlerinde sürdürülebilirliğin sağlanması için idarenin planlama yetkisi yönüyle ilgilidir. Bu nedenle çalışma kamu hizmeti ve kolluk yönüyle görevli ve yetkili idarelerin sorumluluğu kapsamında kısıtlandırarak değerlendirilmiştir.

Sahipsiz hayvanlar ile evcil hayvan yönetimi konuları, bir yönetim stratejisi oluşturur ve bu strateji doğrudan kamuoyunun anlaşılmasını gerektiren, çok yönlü bilimsel ve sosyal sorunların bir parçasıdır¹. Türkiye’de de sahipsiz hayvan yönetiminden sorumlu olan temel idareler -Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, İl Özel İdareleri, Büyükşehir Belediyeleri ve İlçe Belediyeleri, Köyler- görev ve yetkilerini hayvanların korunması ve rahat yaşamalarını sağlamanın yanında, insanlarla diğer hayvanların hijyen, sağlık ve güvenliklerini dikkate alarak hazırladıkları stratejik plan çerçevesinde yerine getirmektedir. Sahipsiz hayvanların verdiği zararlardan idarenin sorumluluğu, hizmetin niteliği esas alınmak suretiyle alınacak tedbirlerin neler olduğunun mevzuat kapsamında belirlendiği ve bu tedbirler karşısında idarelerin gerekli tedbirleri alıp almadığının ve denetim yükümlülüğünü yerine getirip getirmediğinin belirlenmesi ile saptanabilecektir. Bu konu özelinde, idarelerin kendi görev alanlarına yönelik yürüttüğü faaliyetler ile tesis ettiği işlemler önleyici nitelikte bir idari kolluk tedbiri olup; özellikle genel sağlığın korunması açısından sokak hayvanlarının aşılansması,

¹ MUNİR, Syafiq Munir Ismail/ MOKHTAR, Mohd Istajib/ ARHAM, Ahmad Firdhaus, “**Public Perspectives On Strays And Companion Animal Management in Malaysia**”, BMC Public Health, C. 23, 2023. ([Erişim Tarihi: 03.11.2023](#))

sağlık kontrollerinin yapılması, tehlike arz edenlerin² kontrol altına alınması, mevzuatın daha iyi anlaşılabilmesi ve uygulamanın işlerlik kazanması için genelge gibi düzenleyici işlemler tesis edilmesi, merkezi idarelerce yerinden yönetim idarelerine kaynak yaratılması ile barınaklar için yer tahsisinde bulunulması gibi konuları içermektedir. Çalışmada, sahipsiz hayvan yönetimi idare hukuku perspektifinden kamu hizmeti ve kolluk yetkisi ile sınırlı olarak ele alınmış; bu alanda bütüncül sorumluluğu haiz olan görevli ve yetkili idarelerin, görev ve yetkilerini yerine getirmede kusuru bulunması halinde “*hizmet kusuru*” yönüyle sorumluluğu konusu irdelenmiştir.

² 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanununun (R.G. 1.7.2004/25509) “Yasaklar” başlıklı 14/l maddesinde Pitbull Terrier, Japanese Tosa gibi türler tehlike arz eden hayvanlar olarak belirtilmiştir. Benzer şekilde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca yayımlanan “*Sahipsiz ve Tehlike Arz Eden Hayvanlar Hakkında 27.12.2021 tarih ve 2021/24 sayılı Genelge*”de 5199 Sayılı Kanunda sayılan Amerikan Pitbull Terrier, Japanese Tosa türlerinin yanında Dogo Argentino, Fila Brasileiro, Amerikan Staffordshire Terrier ve Amerikan Bully türleri de tehlike arz eden hayvanlar olarak belirtilmiştir. Genelge için bkz. https://webdosya.csb.gov.tr/db/yerelyonetimler/icerikler/sah-ps-z_hayvanlar_hakkinda-20211228073217.pdf (Erişim Tarihi: 07.11.2023). Tehlike arz eden hayvanları üretmek; sahiplendirilmesini, ülkemize girişini, satışını ve reklamını yapmak; takas etmek, sergilemek ve hediye etmek 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ile yasaklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMI

I. İDARE HUKUKU YÖNÜYLE SAHİPSİZ HAYVAN

SAHİPSİZ HAYVAN TANIMI, İLGİLİ BAZI

KAVRAMLAR, TEMEL MEVZUAT

A. Sahipsiz Hayvan Tanımı

Sahipsiz hayvan, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun³ 3/f maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre sahipsiz hayvan, “*Barınacak yeri olmayan veya sahibinin ya da koruyucusunun ev ve arazisinin sınırları dışında bulunan ve herhangi bir sahip veya koruyucunun kontrolü ya da doğrudan denetimi altında bulunmayan evcil hayvanlar*” olarak tanımlanmıştır. Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği'nin 4/z-ff maddesinde de aynı tanım kullanılmıştır⁴.

Yukarıda yer verilen tanımlardan evcil hayvan teriminin, insan tarafından kültüre alınmış ve eğitilmiş hayvanları ifade ettiği söylenebilecektir. Çalışmamızda yer verdiğimiz ve idarenin sorumluluğunu doğurabilecek statüdeki sahipsiz hayvanlar, bu kapsamdaki evcil hayvanlardır. Çalışma

³ R.G. 01.07.2004/25509.

⁴ Bkz. Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği, R.G. 12.05.2006/26166.

kapsamının dışında tutulan vahşi hayvanlar öncelikle bu yönüyle sahipsiz hayvanlardan ayrılırlar.

Sahipsiz hayvanlar davranışsal olarak, genellikle vahşi hayvanlardan farklıdır. Çünkü onlar vahşi hayvanlardan farklı olarak insanların yaşadığı alanlarda bulunduklarından insan davranışlarından etkilenirler . O halde sahipsiz hayvan olarak nitelendirilen hayvanlar, doğada serbest yaşayan evcilleştirilmemiş ve kültüre alınmamış omurgalı ve omurgasız hayvanlar olarak tanımlanan yabani hayvanlardan davranışsal olarak da farklılık taşıyan hayvanlardır. Buradaki ayrıma dikkat çekilmesindeki amaç, ilgili hayvan statüsünün idarenin sorumluluğuna etkisidir. Zira konumuz kapsamında sorumluluk, sahipsiz hayvan olarak nitelendirilen, evcil ancak doğada kendi başına yaşama mücadelesi veren hayvanların verdiği zararlardan doğacak sorumluluktur. Doğada yaşayan, yabani hayvan olarak nitelendirilen ve kendi ekosistemlerinde yaşayan tüm hayvanların verdiği zararlardan sorumluluk konuyu sınırlama açısından çalışmanın dışında tutulmuştur.

Sahipsiz hayvan kavramı, mevcut sahipsiz hayvanların kontrol dışı üremesi, sahipli hayvanların terkedilmesi, sahipli hayvanların yavrularının çevreye bırakılması gibi sebepler ile⁵ varlığını sürdürmektedir. Sahipsiz hayvanlar Yargıtay bir kararında⁶, “...malikin, mülkiyet hakkından vazgeçmesi niyetiyle zilyetliğini sona erdirdiği, **örneğin sokağa bırakılmış evcil hayvan, terk edilmiş eşyadır. Terk edilmiş eşya aynı zamanda sahipsiz eşya olmakla birlikte sahipsiz eşya o ana kadar kimsenin üzerinde mülkiyet**

⁵ BİLGİLİ, Ali, “Sahipsiz Hayvanların Şehir, Çevre ve Halk Sağlığı, Hayvan Sağlığı ve Hayvan Refahı Yönünden Kontrolünde Bakanlıklar Arası İşbirliğinde Karşılaşılan Aksaklıklar ve Çözüm Önerileri”, Icontech International Journal of Surveys, Engineering, Technology, C. 5, S. 4, 2021, s. 34.

⁶ Yargıtay Ceza Genel Kurulu Kararı, E. 2019/2-323 K. 2023/101 T. 22.2.2023.

hakkı tesis etmediği eşyayı da kapsayan daha geniş bir anlama sahiptir” demek suretiyle sokağa terkedilen evcil hayvanı zilyetlik yönüyle terk edilmiş eşya olarak tanımlamıştır. Elbette ki bu kararda yer alan tanım ceza hukuku boyutuyla bir suç tipi bakımından yapılan değerlendirmeye esas alınmak üzere yapılmıştır. Hak yönüyle yapılacak bir değerlendirmede sahipsiz hayvanların eşya olarak tanımlanmasının doğru olmadığı düşünülmektedir. Zira 7332 sayılı Hayvanları Koruma ile Türk Ceza Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun⁷ ile getirilen düzenlemeler değerlendirildiğinde, hayvanların artık bir eşya olmaktan çıkarıldığı; can sahibi olarak kabul edilmesini sağlayacak koruyucu düzenlemelerin getirildiği görülmektedir⁸. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki hayvanın hukuki statüsü ile ilgili geçmişten günümüze birçok tartışma yapılmış⁹; günümüzde ise onun da bir canlı olduğu ve ekosistemin bir parçası olduğu gerçeği çerçevesinde “*hayvan hakları*”, “*hayvanın refahı*” ön planda tutularak koruyucu düzenlemeler hayata geçirilmiş; hatta bunun da ötesinde konu

⁷ R.G. 31541/14.7.2021.

⁸ Örneğin “7332 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ile Türk Ceza Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 11. maddesinin gerekçesinde hayvanlara karşı gerçekleştirilen bazı fiillerin kabahat olmaktan çıkarılıp, suç olarak düzenlendiği açıklandıktan sonra, “*kedi veya köpek, sahipsiz bile olsa, insan tarafından kültüre alınmış bir tür olarak ‘evcil hayvan’ sıfatıyla suçun konusu olabilecektir*” ifadesine yer verilmiştir.” Kedi veya köpeğe karşı işlenen suçlar; sahipli veya sahipsiz olup olmadığına bakılmaksızın, aynı ceza yaptırımına tabi tutulmuştur.

⁹ “*Hayvan refahı ve hayvan hakları kavramları modern hukuk kuralları içerisinde 1970’li yıllardan itibaren yer almaya başlamıştır. Modern insanın, çevre sorunları karşısında artan duyarlılığı, hayvanlara olan yaklaşımları, bu kavramların hukuki metinlere dönüşmesine sebep olmuştur. Endüstrileşmeyle birlikte hayvanların gıda üretimi, süt, eğlence ya da deneysel amaçlı kullanımlarındaki artış ve bu kullanım süreçlerindeki acımasız yöntemler kamuoyunun tepkisini aldıkça, yasal düzenlemeler yapılarak bu tepkiler dengelemeye çalışılmıştır*”. Bkz. MENTEŞ GÜLER, Ayşe/OSMANAĞAOĞLU, Şule, “**Türkiye’de Hayvanları Koruma Kanununun Tarihsel Gelişimi**”, Kafkas Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi, C. 15, S. 3, 2009.

küresel boyutta ele alınarak “küresel hayvan hukuku” olarak nitelendirilmeye başlanmıştır¹⁰.

B. Sahipsiz Hayvan ile İlgili Bazı Kavramlar

Sahipsiz hayvan yukarıda yapılan tanım çerçevesinde, sahibi olmayan, doğa, sokak, park ve benzeri kamusal alanlarda kendi başına yaşam mücadelesi veren ve sahiplenilmemiş hayvanları ifade eder. Tanımı daha anlaşılır kılabilmek için sahipsiz hayvan kavramı ile ilgili hayvan refahı, güçten düşmüş hayvan ve yabani hayvan tanımlarına değinmenin yararlı olacağı düşünülmüştür.

¹⁰ Hayvan sorunlarının küreselleşme nedenlerinin birçok yönü olduğu belirtilmektedir. Bunlardan ilki, metalaştırılmış insan-hayvan etkileşimlerinin gıda üretimi ve dağıtımı, çalışan hayvanlar, araştırmalarda hayvan kullanımı, evcil hayvan yetiştirme ve beslemeye kadar neredeyse tüm yönleri sınır ötesini aşmış küresel bir boyut kazanmıştır. Örneğin, et, süt ürünleri ve kürk üretiminde sanayileşmenin küresel ölçekte çok büyük çevresel, iklimsel, sosyal ve etik sonuçları bulunmaktadır. Küresel ısınmanın diğer etkenlerin yanında büyükbaş hayvan atıklarının bolluğundan kaynaklandığı belirtilmektedir. Yine endüstriyel tarımda yüksek oranda antibiyotiklerin kullanımıyla tetiklenen antimikrobiyal direnç, insan sağlığı açısından küresel bir sorun haline gelmiştir. Tüm bu örneklerde sürdürülebilirlik, türlerin yok olma tehlikesi gibi küresel sorunları işaret etmektedir. İkincisi, hayvanların yer aldığı veya kullanıldığı ürünlerle ilgili satın alma kararlarında tüketicilerin hayvan refahı konusundaki hassasiyetleri, hem endüstrileri hem de hükümetleri etkilemektedir. Sanayileşmiş ülkelerdeki tüketiciler, kanun koyucuların (insan sağlığı ve kondisyon gibi antroposentrik nedenler de dahil olmak üzere çeşitli nedenlerle) hayvan refahını ciddiye almasını giderek daha fazla beklemektedir. Ortaya çıkan siyasi baskı, yalnızca yerli üretimin düzenlenmesini değil aynı zamanda yabancı hayvansal ürünlerin ithalatını da etkilemektedir. Öyle ki, Avrupa Birliği (AB) çapında yapılan anketlere göre Avrupalıların %93’ü AB dışından ithal edilen ürünlerin AB’de uygulanan hayvan refahı standartlarına uyması gerektiği konusunda hemfikir olduğu saptanmıştır. Bu nedenle hayvan dostu devletler veya AB üye devletleri kesim konusunda sertifika talep ederek, serbest dolaşan tavuk yumurtalarını kanıtlamak için etiketleme usulünü zorunlu kılarak hayvan refahı standartlarını küresel boyutta sağlamak için bu standartlara uyum olmadığı takdirde ithalatı tamamen yasaklar. Küresel hayvan hukukunun bir diğer itici gücü olarak, başta ticaret anlaşmaları olmak üzere çeşitli uluslararası belgeler doğrudan veya dolaylı olarak hayvanları ilgilendirmektedir. Bunların uygulanması ve bu amaçla yorumlanması gerekir. Hayvan refahına ilişkin yeni uluslararası kurallar bu noktada işe yarayabilir. 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin (VAHS), ilgili talimatı, taraflar arasındaki ilişkilerde uygulanabilir uluslararası hukukun ilgili tüm kurallarının dikkate alınmasını (...)’ gerektirir VAHS m. 31/3-c. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. PETERS, Anne, “**Introduction**”, *Studies in Global Animal Law*, (ed. Peters, Anne), Berlin, Heidelberg, Springer, 2020.

Hayvan refahı¹¹, insanların ilişki kurduğu ve ahlaki yükümlülöklere sahip olduğu hayvanların, yaşam kalitesini ifade eden bir kavramdır ve bir hayvanın refah durumu, içinde yaşadığı koşullarla (fizyolojik, davranışsal, bilişsel ve duygusal olarak) nasıl başa çıktığını gösterir.

Güçten düşmüş hayvan¹², Bulaşıcı ve salgın hayvan hastalıkları haricinde yaşlanma, sakatlanma, yaralanma ve hastalanma gibi çeşitli nedenlerle fizikî olarak iş yapabilme yeteneğini kaybetmiş binek ve yük hayvanları ifade eder.

Yabani hayvan¹³: Doğada serbest yaşayan evcilleştirilmemiş ve kültüre alınmamış omurgalı ve omurgasız hayvanları ifade eder.

Ev hayvanı¹⁴: Gerçek veya tüzel kişiler tarafından özellikle evde, iş yerlerinde ya da arazisinde özel ilgi ve refakat amacıyla muhafaza edilen, bakımı ve sorumluluğu sahiplerince üstlenilen her türlü hayvanı ifade eder.

Rehabilitasyon¹⁵: Sahipsiz hayvanların tedavi ve parazit mücadelesinin yapılmasını, aşılmasını, kısırlaştırılmasını ve dijital kimliklendirme yöntemleriyle işaretlenmesini ifade eder.

¹¹ TEN HAVE, Henk, DO CÉU PATRÃO NEVES Mario, “**Animal Welfare**”, Dictionary of Global Bioethics, (ed. TEN HAVE, Henk, DO CÉU PATRÃO NEVES, Mario) Springer, 2021.

¹² 5199 Sayılı Kanun m.3.

¹³ 5199 Sayılı Kanun m.3.

¹⁴ 5199 Sayılı Kanun m.3.

¹⁵ 5199 Sayılı Kanun m.3.

C. Sahipsiz Hayvanların Verdiği Zararlardan Sorumluluk ile İlgili Temel Düzenlemeler

1. Ulusal Düzenlemeler

a. Anayasa

Çalışmamız sahipsiz hayvanların verdiği zararlardan idarenin sorumluluğunu ele aldığından, özellikle sahipsiz hayvanların çevreye ve kişilere verdiği zararların önlenmesi noktasında görevli ve yetkili idarelerin sorumluluğunun Anayasal dayanağı olarak 56. Madde ile idarenin temel sorumluluk maddesi olan Anayasanın 125. Maddesi dayanak teşkil etmektedir.

Anayasanın 56. maddesinde çevre ile ilgili genel olarak “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.” şeklinde düzenleme bulunmaktadır.

Yine Anayasanın 125/1. Maddesi “İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır”, 125/son maddesi “İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür”.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, Anayasa’nın 17’nci maddesi kapsamında “devletin, kişinin yaşama hakkı ile maddi ve manevi varlığını koruma konusunda negatif ve pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır. Devlet, yetki alanındaki kişilerin bu haklarını kasıtlı ve hukuka aykırı olarak ihmal etmeme ve hangi kaynaktan gelirse gelsin doğacak risklere karşı da kişiyi koruma yükümlülüğü altındadır.”

Sahipsiz hayvanların verdiği zararlardan idarenin sorumluluğu, idarenin kamu hizmeti ve idari kolluk bir diğer ifadeyle zararın doğmasından önce gerekli tedbirlerin alınması noktasında değerlendirilmelidir. Bu nedenle idarenin sorumluluğunu oluşturan özellikle eylemlerinden oluşan zarar kimi durumlarda eylemsizlik şeklinde de olabilir. İşte Anayasanın 125. Maddesinde yer alan eylemlerinden oluşan

zararı ödemekle yükümlü olduğuna ilişkin düzenleme somut olay bakımından idarenin gerekli tedbiri almaması yönüyle eylemsizliğinden de doğabilecektir. Konu idarenin sorumluluğu bölümünde detaylı olarak ele alınacaktır.

b. 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu

5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu, özel bir kanun olup; “amacı hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamaktır.” Anılan Kanun hayvanın bir eşya olarak görülmesinden günümüzde hayvan refahı anlayışına geçişin yasal dayanağını teşkil eder. Kanunun amaç maddesi doğrultusunda yapılacak düzenlemeleri, alınacak önlemleri, sağlanacak eşgüdümü, denetim, sınırlama ve yükümlülükler ile tâbi olunacak cezaî hükümleri içeren bu Kanunda, yine idarenin kolluk ve kamu hizmeti perspektifinden görev ve yetkilerine ilişkin düzenlemeler yer almaktadır.

Kanunun 17. Maddesinde, bu Kanun hükümlerine uyulup uyulmadığını denetleme yetkisi Tarım ve Orman Bakanlığına ait olduğu; gerektiğinde bu yetkinin Bakanlıkça mahallin en büyük mülkî amirine yetki devri suretiyle devredilebileceği düzenlenmiştir.

İdare, kanunda öngörülen hususları düzenleyici işlemler ile detaylandırır. Bu kapsamda da, 5199 sayılı Kanunda, düzenlenen denetim elemanlarının nitelikleri ve denetime ilişkin usul ve esaslar ile hayvanların kontrolü için kayıt ve izleme sistemi kurma, bildirim yükümlülüğü ile bunları verecekler hakkındaki usul ve esasların Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirleneceği düzenlenmiştir. Bu çerçevede, yerel yönetimler, ev hayvanları ile sahihsiz

hayvanların kayıt altına alınması ile ilgili işlemleri yapmakla yükümlüdürler.

Bu kapsamda idareler, görev ve yetkilerini mevzuatta belirtilen hususlara uygun yerine getirmelidirler aksi halde sorumlulukları doğabilecektir.

c. Mahalli İdareler Mevzuatı

Mahalli idareler¹⁶ olarak anılan il özel idaresi, belediye, köy ve büyükşehir belediyelerinin kendi özel kanunlarında sahipsiz hayvanlar için görev ve yetkileri düzenlenmiş olmakla beraber; bu idarelerin sahipsiz hayvanlar ile ilgili yükümlülüklerini doğrudan düzenleyen, “5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ile bu Kanunun uygulanmasına yönelik olarak tesis edilen Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliğidir¹⁷.

Türkiye’de 2004 yılında 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ve 26166 sayılı Hayvanların korunmasına dair Uygulama yönetmeliği çıkartılmıştır. Bu Kanun ile

¹⁶ Anayasanın 127/1. maddesine göre, “mahalli idareler; il, belediye veya köy halkının, mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve kuruluş esasları kanunla belirlenen kamu tüzelkişileridir. Buna göre Türkiye İdari Teşkilatında üç mahalli idare bulunmakta olup; bunlar il özel idaresi, belediye ve köydür. Anayasa’nın 127/2. maddesine göre mahalli idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim esaslarına uygun olarak kanunla düzenlenir. Bu çerçevede, mahalli idarelerin görev ve yetkileri kendi özel kanunlarında ve diğer ilgili kanunlarda düzenlenmiştir. İlgili Kanunlar, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 442 sayılı Köy Kanunu’dur.” Konuya ilişkin detaylı açıklamalar için bkz. GÖZLER, Kemal, “**Mahalli İdareler Hukukuna Giriş**”, Ekin Yayınevi, 2018, s. 65 vd.

¹⁷ Hayvanları Koruma Kanunu ile ilgili olarak uygulama yönetmeliğinin dışında “Hayvanat Bahçelerinin ve Doğal Yaşam Parklarının Kuruluşu İle Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Hayvan Deneyleri Etik Kurullarının Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik, Geçici Hayvan Bakımevi Yapımı İle İlgili Ödenek Tahsisi Hakkında Genelge, Geçici Hayvan Bakımevi Yapımı İle İlgili Ödenek Tahsisi Hakkında Genelgede Değişiklik Yapılmasına Dair Genelge, Sokak Hayvanlarının Kısırlaştırılması İle İlgili Ödenek Tahsisi Hakkında Genelge, Geçici Bakımevleri ve Mobil Kısırlaştırma Üniteleri Hakkında Genelge, Hayvanat Bahçeleri İle Doğal Yaşam Parklarında Bulundurulacak Hayvan Türleri İçin Gerekli Asgari Alan Ölçüleri Hakkında Genelge, Tehlike Arz Eden Hayvanlar Hakkında Genelge, Deney Hayvanları Kullanım Sertifikası Eğitim Programına Dair Genelge adı altında başkaca mevzuat da bulunmaktadır.”

hayvanların yaşam hakkına, beslenme ve bakım hakkına, kötü muameleye tabi tutulmama hakkına sahip oldukları belirtilmiş ve türlerine karşı soykırım da yasaklanmıştır.¹⁸

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun¹⁹ 14/1-a maddesine göre, çevre ve çevre sağlığı hizmetlerini yapmak veya yaptırmak belediyenin görev ve sorumlulukları arasında sayılmış; aynı Kanun'un 15/1-a maddesinde de belde sakinlerinin mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla her türlü faaliyet ve girişimde bulunmak belediyenin yetki ve imtiyazları arasında sayılmıştır.

5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunun görev ve yetkilerini düzenleyen 7. Maddesinin m bendinde hayvan barınaklarını yapmak veya yaptırmak görevi büyükşehir ve ilçe belediyelerine aittir.

Sahipsiz hayvanların yönetiminden sorumlu olan mahalli idarelerin örneğin yeterli düzeyde hayvan barınağı kurmaması hizmet kusuru kapsamında değerlendirilebilecektir.

d. Hayvanların Korumasına Dair Uygulama

Yönetmeliği

Yönetmelikler normlar hiyerarşisinde Anayasa, kanun ve Cumhurbaşkanlığı kararnamesinden sonraki basamakta yer almaktadır. Anayasanın 124. maddesinde "*Cumhurbaşkanı, bakanlıklar ve kamu tüzel kişileri, kendi görev alanını ilgilendiren kanunların ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla yönetmelikler çıkarabilirler*"

¹⁸ ERTAŞ Şeref, Çevre Hukuku ve Hayvan Hakları Hukuku 2. Baskı, İzmir, 2012 479-513. sayfa

¹⁹ RG 13/7/2005/25874.

düzenlemesi yer almaktadır. Hayvanları Koruma Kanunu detaylandıran ve bir uygulama yönetmeliği olan Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği daha detaylı ve ayrıntılı hükümler içermektedir.

Örneğin sahipsiz hayvan yönetimi ile ilgili konularda alınacak tedbirler yönüyle görevli ve yetkili olan belediyelerin, bu konudaki görevleri detaylı olarak anılan yönetmeliğin 7. maddesinde düzenlenmiştir. Bu tedbirlerden bir tanesi, Yönetmeliğin 7/d maddesinde belediyelerin, sahipsiz hayvanların beslenmesi amacıyla, bölgesinde bulunan lokanta, işyeri ve fabrikaların sahiplerinin uygun görmesi halinde işletmelerinde ve mutfaklarında oluşan hayvan beslemeye elverişli besin maddelerinin toplanmasıyla ilgili tedbirleri alacağı düzenlenmiştir.

e. Diğer Düzenleyici İşlemler

Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve yönetmelikler Anayasa’da yer alan düzenleyici işlemlerdir. Bunlar dışında *adsız düzenleyici işlemler*²⁰ de idare hukukunun kaynakları arasındadır. Bu işlemler de genel, soyut, bir kere uygulanmakla tükenmeyen işlemlerdir. Örneğin, genelge, yönerge, karar, tebliğ, genel emir, sirküler vb. Bunların adsız düzenleyici idari işlem olarak nitelendirilmesinin nedeni isimsiz olmaları değil, anayasada ayrıca ve açıkça düzenlenmemiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu konu özelinde, özellikle genel sağlığın korunması açısından sokak hayvanlarının aşılınması, sağlık

²⁰ ÖZAY, İl Han, “Günışığında Yönetim”, İstanbul 2004, s. 428 vd.

kontrollerinin yapılması, tehlike arz edenlerin²¹ kontrol altına alınması, mevzuatın daha iyi anlaşılabilmesi ve uygulamanın işlerlik kazanması için genelge gibi düzenleyici işlemler tesis edilmesi, merkezi idarelerce yerinden yönetim idarelerine kaynak yaratılması ile barınaklar için yer tahsisinde bulunulması gibi konuları içermektedir.

f. Yargısal İctihatlar

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay'ın ictihat niteliğindeki kararları İdare Hukukunun kaynakları arasındadır. Çünkü idare hukuku bir ictihat hukukudur.

Sahipsiz hayvanların verdiği zararlar sebebiyle idarenin sorumluluğu konusunda örneğin Anayasa Mahkemesinin²² “Devlet, bireyin maddi ve manevi varlığını her türlü tehlikeden, tehditten ve şiddetten korumakla yükümlüdür” biçimindeki ictihadı yargı kararlarında idarenin sorumluluğu değerlendirilirken yer verilmektedir.

Bir başka örnek, Anayasa Mahkemesinin²³ “kişinin yaşam hakkı ile maddi ve manevi varlığını koruma hakkı, birbirleriyle sıkı bağlantıları olan devredilmez ve vazgeçilmez haklardandır. Yaşam ve vücut bütünlüğü

²¹ 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanununun (R.G. 1.7.2004/25509) “Yasaklar” başlıklı 14/l maddesinde Pitbull Terrier, Japanese Tosa gibi türler tehlike arz eden hayvanlar olarak belirtilmiştir. Benzer şekilde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca yayımlanan “Sahipsiz ve Tehlike Arz Eden Hayvanlar Hakkında 27.12.2021 tarih ve 2021/24 sayılı Genelge”de 5199 Sayılı Kanunda sayılan Amerikan Pitbull Terrier, Japanese Tosa türlerinin yanında Dogo Argentino, Fila Brasileiro, Amerikan Staffordshire Terrier ve Amerikan Bully türleri de tehlike arz eden hayvanlar olarak belirtilmiştir. Genelge için bkz. https://webdosya.csb.gov.tr/db/yerelyonetimler/icerikler/sah-ps-z_hayvanlar_hakkinda-20211228073217.pdf (Erişim Tarihi: 07.11.2023). Tehlike arz eden hayvanları üretmek; sahiplendirilmesini, ülkemize girişini, satışını ve reklamını yapmak; takas etmek, sergilemek ve hediye etmek 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ile yasaklanmıştır.

²² AYM, E. 2005/151, K. 2008/37, T. 03.01.2008; E. 2010/58, K.2011/8, T.06.01.2011; B.No:2012/752, 17/09/2013

²³ AYM, E. 2007/78, K.2010/120, T. 30/12/2010.

üzerindeki temel hak, devletlere pozitif ve negatif yükümlülükler yüklemektedir” biçimindeki içtihadıdır.

2. Uluslararası Düzenlemeler

a. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında, hayvanlara ilişkin olarak iki tür koruma benimsendiği yargısal içtihatlarla görülmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından başıboş hayvanlar kaynaklı tehlike ya da zararlara ilişkin davalara bakıldığında 9718/0310 nolu²⁴ başvuruya konu olayda; başvuran, başıboş köpekler tarafından saldırıya uğramış ve yaralanmıştır. Olaya ilişkin Romanya mahkemeleri davacı tarafın yanlış gösterilmesi sebebiyle davayı kabul etmemiş, AİHM ise burada davalı tarafı belirleme yükümlülüğünün başvurucaya yüklenmesinin AİHS m. 6/1 kapsamında bir hak ihlali olduğuna karar vermiştir. Kararda ülke iç hukukuna da değinilmiş olup, Bükreş Belediye Meclisinin Bükreş'te hayvanların yetiştirilmesi, bakımı ve dolaşımına ilişkin 16 Mayıs 1996 tarihli ve 75 sayılı Kararı, başıboş köpeklerin toplanarak gerekli tedavi ve bakımların yapıldıktan sonra talep varsa alındıkları alana iade edilecekleri ve bu talepte bulunanların köpeklerin sorumluluğunu üstleneceği şeklindedir. .Bu ayırmada, hayvanın eşya olarak kabul edilmiş olması ve hayvan sahiplerine hayvanlarına ilişkin çeşitli kısıtlamalar getirilebileceği esası ile vahşi, başıboş ya da terk edilmiş hayvanlar bakımından ise sağlıklı, dengeli ve sürdürülebilir bir çevrenin parçası olarak sözleşme tarafından korunması esası benimsenmiştir. Sözleşmenin 8. maddesiyle devlete sahipsiz hayvanların yönetimi ve kontrol altına

²⁴ AİHM, Büyük Daire, **Herrmann v. Almanya**, Başvuru no: 9300/07.

alınması noktasında halk sağlığını sağlama ve geliştirme yükümlülüğü verilmiřtir²⁵.

b. Uluslararası Bildiriler

Uluslararası düzeyde hayvan hukukuna ilişkin henüz uluslararası nitelikli bir mutabakat sağlanamamıştır. Ancak uluslararası ve ulusal mevzuat düzenlemelerine rehber veya temel olabilecek iki bildiri göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki hayvan hakları temelinde oluşturulmuş olan ve zamanla hayvan refahı boyutuna gelen Hayvan Haklarına İlişkin Evrensel Bildiridir. İkindisi ise, temelinden hayvan refahı kaygısıyla düzenlenen, bu yaklaşımla geliştirilmesi amaçlanan Hayvan Refahına İlişkin Evrensel Bildiridir. Bu düzenlemeler ideal anlamda bir koruma tesis edememiş olsalar bile, hayvanların çeşitli açıardan korunmasına yönelik düzenlemeler içeren örneğin bizim Hayvanları Koruma Kanununda olduğu gibi temel düzenlemelere dayanak olması yönlerinden nemlidir²⁶.

aa. Hayvan Haklarına İlişkin Evrensel Bildiri

1978 yılında ilan edilen Hayvan Haklarına İlişkin Evrensel Bildiri 1989 yılında üzerinde düzeltmeler yapılarak yeni metin ilan edilmiş ilk metin 14 maddeden oluşurken ikinci metin 10 maddeden oluşmakta. Burada madde sayısının azalması sınırlamaya gidildiği görüntüsü verse de temelinde hayvan hakları ruhuna ve özüne uygun keskin bir dil kullanılarak ilk metinden daha sağlam temeller üzerine atılmış bir metin inşa edilmiştir. En önemli değişiklik de felsefi bakımından meydana gelen hayvana ait hukuki kişilik hakkına sahip olması yeni bildiriyle oluşmuş hayvanlar hakkında hukuki yollara başvuru hakkı getirmektedir. 2018 yılında yine değişikliğe giderek yeni bir metin oluşturulmuş ve güvenliği şuan için devam etmekte. Yeni bildire metni

²⁵ ALPSOY, Zeliha, “Hayvanın Tehlike Yaratabilecek şekilde Serbest Bırakılması Suçu (TCK M. 177)”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6(2), s. 758.

²⁶ Uluslararası hayvan hukuku hakkında detaylı bilgi için bkz., DURU, Buse ve ZDAN, Selma, “Uluslararası Bildiriler erevesinde Hayvan Hukuku İncelemesi”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 18/1 (2023): 169-198.

diğer iki metinden daha az madde sayısı içermekle birlikte daha keskin bir dil kullanılmıştır.

bb. Hayvan Refahına İlişkin Evrensel Bildiri

Hayvan Refahına İlişkin Evrensel Bildiri hayvan hukuku alanında en büyük değere sahip hukuki düzenlemedir. Hayvan hakları sağlamaktan çok hayvan refahını sağlamayı tercih eden bir düzenlemedir. HREB, ilk olarak 16-17 Haziran 2000 tarihinde Londra’da düzenlenen Dünya Hayvan Kongresi’nde (Animals 2000 World Congress) Dünya Hayvanları Koruma Derneği (The World Society for the Protection of Animals) tarafından sunulmuştur. Ancak bu aşamada hala taslak halinde olduğu belirtilmiştir. Mart 2003’te 19 ülkeyi temsil eden 21 hükümet delegesinin de katıldığı Hayvan Refahı Üzerine Uluslararası Konferansta ise taslak üzerinde geliştirme yapılmıştır. HREB’nin geliştirilen taslağı, son halini ise 24-25 Kasım 2005 tarihlerinde yapılan beş uluslu Yönlendirme Komitesi49 aracılığıyla almıştır.

GÖREV

II. SAHİPSİZ HAYVAN YÖNETİMİNDE İDARENİN

VE YETKİLERİ

A. Görevli ve Yetkili İdareler

Sahipsiz hayvanlar ile ilgili görev ve yetkiyi haiz idareler, il özel idareleri, il ve büyükşehir belediyeleri ile köy tüzel kişiliğidir. Bunun dışında Bakanlık düzeyinde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı, bakanlık düzeyindeki kamu idareleri olarak özellikle sahipsiz hayvanlara yönelik genel sağlığın korunması, çevre kirliliğinin önlenmesi, hayvan refahının temin edilmesi gibi hizmetlerin sunulmasında ihtiyaç duyulan kaynağın yaratılması ve denetim yetkisi kapsamında yetkili ve görevlidir. 12.05.2006 tarihli ve 26166 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği’nin 1. maddesinde, sahipsiz hayvanların çevreye verebilecekleri olumsuz etkilerinin giderilmesinin amaçlandığı belirtilmiş;

“İl Müdürlüğünün Görev ve Sorumlulukları” başlıklı 5/1-b maddesinde aynısıyla *“Yerel hayvan koruma görevlileri ve gönüllü kuruluşlar ile işbirliği yaparak sahipsiz hayvanların kontrolünü takip etmek”* İl Çevre ve Orman Müdürlüğü'nün²⁷ görev ve sorumlulukları arasında sayılmıştır. Yönetmeliğin 6/1-a maddesinde hayvanların korunması, sorunların tespiti ve çözümlerinin karara bağlanması hususlarının her ilde valinin başkanı olduğu il hayvan koruma kurulunun görev ve sorumlulukları arasında olduğu belirtilmiştir.

Sahipsiz hayvanların, başta köpekler olmak üzere, korunması, bakım ve gözetimi, saldırgan olanlarının eğitilmesi ve sahiplendirilmeleri, hayvan bakımevlerinin kurulması gibi kişilerin kamusal alanda güven içinde yaşamasını sağlayan önlemleri alma noktasında görev ve sorumluluklar valiliklere, büyükşehir, il ve ilçe belediyelerine aittir²⁸. Tarım ve Orman Bakanlığının, bölge müdürlüğü, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ve ilgili mevzuat hükümleri doğrultusunda gerekli iş ve işlemleri yapmak konusunda görev ve yetkileri bulunmaktadır. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının da çevrenin korunması, iyileştirilmesi ile çevre kirliliğinin önlenmesine yönelik prensip ve politikaların belirlenmesi amacıyla gerekli çalışmaları yapmak, standart ve ölçütler geliştirmek, programlar hazırlamak; bu çerçevede eğitim, araştırma,

²⁷ Çevre ve Orman Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olmak üzere iki ayrı bakanlık olarak yeniden yapılandırılmıştır. Ancak ilgili Yönetmelikte bu değişikliğe uygun düzeltme henüz yapılmamıştır.

²⁸ “Yukarıda belirtilen mevzuat hükümlerinin birlikte değerlendirilmesinden; sahipsiz hayvanların, başta köpekler olmak üzere, korunması, bakım ve gözetimi, saldırgan olanlarının eğitilmesi ve sahiplendirilmeleri, hayvan bakımevlerinin kurulması vb. birtakım görev ve sorumlulukların valiliklere, büyükşehir ve ilçe belediyelerine ait olduğu anlaşılmaktadır. (...) davalı Karatay Belediye Başkanlığı yanında, olayın özelliğine göre müteselsilen sorumluluğu bulunan Konya Valiliği ve Konya Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nın da hasım konumuna eklenmesi gerekirken sadece Karatay Belediye Başkanlığı husumetiyle karar verilmesinin yürürlükteki mevzuata aykırı bir sonucu ifade ettiği anlaşılmakta olup, kanun yararına bozma isteminin kabulü gerektiği sonucuna varılmıştır.” **Danıştay** 8. Dairesi E. 2020/7528, K. 2021/1532, T.12.3.2021. www.kazanci.com.tr, (Erişim Tarihi: 1.11.2023).

projelendirme, eylem planları ve kirlilik haritalarını oluşturmak, bunların uygulama esaslarını tespit etmek ve izlemek noktasında görev ve yetkileri bulunmaktadır.

Örneğin Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın “*Sahipsiz ve Tehlike Arz Eden Hayvanlar Hakkında*” 27.12.2021 tarih ve 2021/24 Sayılı Genelgesi bulunmaktadır²⁹. Kamu hizmetlerinin koordinasyonu ile etkin il ve ilçe yönetimini tesis ederek başta temel hak ve özgürlüklerin korunması ve kamu güvenliğinin tesis edilmesinde görevli ve yetkili İçişleri Bakanlığı, 22.12.2022 tarihinde Türkiye genelinde etkisini göstermeye başlayan soğuk havalar nedeniyle 81 il valiliğine, “*Sokak Hayvanları*” konulu genelge göndermiş; anılan genelgede hayvanlara karşı işlenen suç ve kabahatlerin engellenmesi, işlenen suç ve kabahatlerin karşılıksız kalmaması ve hızlı müdahale edilebilmesi amacıyla ihbar, şikayet ve istek mekanizmasının etkin kullanıldığı Hayvan Durum İzleme (HAYDİ)³⁰ mobil uygulamasının hayata geçirildiği hatırlatılarak, kış mevsimi koşullarının günlük hayatı olumsuz etkilediği bu nedenle sokaklarda yaşayan barınma ve beslenme imkanı bulunmayan, sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların korunması için başta hayvan barınakları olmak üzere park, bahçe gibi sokak hayvanlarının yaşam alanlarında tespit edilen noktalara düzenli olarak mama, yem, yiyecek ve su bırakılması yönünde genelge gönderilmiştir³¹.

²⁹ https://webdosya.csb.gov.tr/db/yerelyonetimler/icerikler/sah-ps-z_hayvanlar_hakkinda-20211228073217.pdf (Erişim Tarihi: 08.11.2023)

³⁰ Çevre, doğa ve hayvanlara karşı işlenen suçların önüne geçmek, toplumun bu konuda duyarlılığını arttırarak bu mücadeleye paydaş etmek amacıyla “*HAYDİ*” adı altında bir mobil ihbar uygulaması oluşturulmuş ve 28/07/2020 tarihi itibarıyla hizmete girmiştir. <https://www.asayis.pol.tr/haydi-hayvan-durum-izleme-mobil-uygulamasi> (Erişim Tarihi: 13.11.2023).

³¹ <https://icisleri.gov.tr/kalacak-yeri-olmayan-vatandaslar-ve-sokak-hayvanlarına-iliskin-iki-genelge> (Erişim Tarihi: 12.11.2023).

B. İdarenin Yükümlülükleri

1. Sahipli ve Sahipsiz Hayvanların Kayıt Altına

Alınması

Yerel yönetimler, ev hayvanları ile sahipsiz hayvanların kayıt altına alınması ile ilgili işlemleri yapmakla yükümlüdürler. Bu kapsamda öncelikle görev ve yetki alanlarının coğrafi sınırları içerisinde bulunan başta köpekler ve kediler olmak üzere, sahipsiz hayvanların bakımları, aşılarının yapılması, aşıları hayvanların markalanması ve kayıtlarının tutulmasının sağlanması, kısırlaştırılması, saldırgan olanların eğitilmesi ve sahiplendirilmelerinin yapılması için yerel yönetimler tarafından kurulan hayvan bakımevlerine gönderilmesi gibi yapılan tüm faaliyetler yerel yönetimler tarafından yürütülmelidir. Yerel yönetimler bu yükümlülüklerini yerel hayvan koruma gönüllüleri³² ile eşgüdümlü olarak yerine getirirler.

Kayıt yükümlülüğü özellikle sahipsiz hayvanların verdiği zararlardan sorumluluğun belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü bu sayede zarara sebep olan hayvanın örneğin sahiplendirilmiş bir hayvan olup olmadığı gibi kusura etki edebilecek hususların tespitinde önem taşımaktadır.

2. Hayvanların Korunması ve Zararların Önlenmesi için

Mali

Destek Verilmesi

Hayvanların korunması amacıyla bakımevleri ve hastaneler kurmak; buralarda bakım, rehabilitasyon, aşılama

³² Özellikle kedi ve köpekler gibi sahipsiz hayvanların kendi mekânlarında, bulundukları bölge ve mahallerde yaşamaları sorumluluğunu üstlenen gönüllü kişilere yerel hayvan koruma görevlisi adı verilir. Bu görevliler, hayvan koruma dernek ve vakıflarına üye ya da bu konuda faydalı hizmetler yapmış kişiler arasından il hayvan koruma kurulu tarafından her yıl için seçilir. Yerel hayvan koruma görevlileri görev anında belgelerini taşımak zorundadır ve bu belgelerin her yıl yenilenmesi gerekir. Olumsuz faaliyetleri tespit edilen kişilerin belgeleri iptal edilir. Bkz. Hayvanları Koruma Kanunu m.18 ve Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği m. 11.

ve kısırlaştırma gibi faaliyetleri yürütmek için, başta yerel yönetimler olmak üzere diğer ilgili kurum ve kuruluşlara teşvik veya Bakanlıkça uygun görülen miktarlarda mali destek sağlanmalıdır. Bu amaçla Bakanlık bütçesine gerekli ödenek ayrılmalıdır. Ayrıca bu tür faaliyetlerde kullanılmak üzere, gerçek ve tüzel kişilerce ayni veya nakdî bağış yapılabilmektedir. Bu tür bağışlar ilgili Bakanlığa ve yerel yönetimlere yapılabilir³³.

Örneğin, hiçbir kazanç ve menfaat sağlamamak kaydıyla sadece insanî ve vicdanî amaçlarla sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanlara bakan veya bakmak isteyen ve bu Kanunda öngörülen şartları taşıyan gerçek ve tüzel kişilere; belediyeler³⁴, orman idareleri, Maliye Bakanlığı, tarafından, mülkiyeti idarelerde kalmak koşuluyla arazi ve buna ait binalar ve demirbaşlar tahsis edilebilir. Tahsis edilen arazilerin üzerinde amaca uygun tesisler ilgili Bakanlığın/İdarenin izni ile yapılır. Hayvan bakımevleri ve hastanelerin kurulması amacıyla Hazineye ait araziler öncelikle tahsis edilir. Amacı dışında kullanıldığı tespit edilen arazilerin tahsisi iptal edilir.

3. Denetim Yükümlülüğü

Kanun kapsamındaki yükümlülüklerle uyulup uyulmadığını denetleme yetkisi Bakanlığa aittir. Ancak Bakanlık bu yetkisini mahallin en büyük mülkî amirine yetki devri suretiyle devredilebilir³⁵. Uygulamada bu yetki, yetki devri kapsamında Valilik nezdinde yürütülmektedir.

Valilik koordinesinde, belediyeler, il emniyet müdürlüğü, il jandarma komutanlığı, il tarım ve orman

³³ Hayvanları Koruma Kanunu m. 19.

³⁴ Belediyelerde taşınmaz malların tahsis ve devri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZELÇİ, M., Aytaç, “**Belediyelerde Taşınmaz Malların Tahsis ve Devri**”, Oniki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, Mart 2022.

³⁵ Hayvanları Koruma Kanunu m. 17.

müdürlüğü, doğa koruma ve milli parklar şube müdürlüğünce yürütülen ortak çalışma ile sokak hayvanlarının korunmasına ve oluşan sorunların çözümüne ilişkin çalışmalar sürdürülmektedir. Bu çalışmalarda hayvanların yaşama haklarının güvence altına alınması ve onlara yönelik her çeşit kötü muamele ve uygulamaların önlenmesi hususunda gerekli hassasiyetin gösterilmesi ile kişilerin sahipsiz hayvanların kontrolsüz bırakılması sebebiyle doğacak zararlarının önlenmesi arasında makul dengenin korunması gerekli ve önemlidir. Bu kapsamda idarelerin denetim yükümlülüğü, özellikle gazete haberlerine yansıyan sahipsiz hayvanların sebep olduğu ciddi tedavi gerektiren bedensel zararların önlenmesi ile ölümle sonuçlanabilen olayların önlenmesinde oldukça önemlidir³⁶.

Zorunluluğu

4. Toplumsal Bilincin Oluşması için Eğitici Yayın

Hayvanları Koruma Kanunun 20. Maddesine göre, “hayvanların korunması ve refahı amacıyla, yaygın ve örgün eğitime yönelik programların yapılması, radyo ve televizyon programlarında bu konuya yer verilmesi esastır. Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu ile özel televizyon kanallarına ait televizyon programlarında ayda en az iki saat, özel radyo kanallarının programlarında ise ayda en az yarım saat eğitici yayınların yapılması zorunludur. Bu yayınların % 20'sinin izlenme ve dinlenme oranı en yüksek saatlerde yapılması esastır.” Bu alanda Anayasal bir kurum olan “Radyo ve

³⁶ Örneğin, Bursa’da okula giderken 8 tane sokak köpeğinin saldırısına uğrayan çocuğun vücuduna 80 dikiş atıldığı; çocuğun başı, kolları ve bacaklarından yaralandığı belirtilmiştir. Bkz. <https://www.hurriyet.com.tr/video/bursada-okul-yolunda-8-kopek-saldiridi-vucuduna-80-dikis-atildi-42043585> Erişim Tarihi: 5.10.2023; Yine bir başka haber de saldırı sonucu ağır yaralanan 10 yaşındaki çocuk ile ilgilidir. Anılan habere göre, Van’ın İpekyolu ilçesinde arkadaşlarıyla top oynarken köpeğin saldırması sonucu ağır yaralanmış; kaldırıldığı hastanede hayatını kaybetmiştir. Bkz. <https://www.hurriyet.com.tr/video/vanda-minik-emir-mete-kopek-saldirisinda-hayatini-kaybetti-42212507> Erişim Tarihi: 5.10.2023.

Televizyon Üst Kurulu” görev alanına giren hususlarda bu maddenin takibi ile yükümlüdür.

Bu tür yayınların özellikle hayvan sevgisi ve refahı hakkında toplumsal bilincin oluşmasına yarar sağlamanın yanında, sahiplenilen hayvanların terk edilmesi suretiyle oluşan sahipsiz hayvan popülasyonunda azalmaya etki edebileceği düşünülmektedir.

C. İdarenin Sahipsiz Hayvan Yönetimi Konusunda Görev ve Yetkilerinin Değerlendirilmesi

1. Kamu Düzeni Açısından Değerlendirme

Kamu düzeni toplumların hayatlarında var olması gereken bir temel yapı taşıdır. Kişinin ya da toplumun temel hak ve hürriyetlere sahipliğini hissedebileceğini, tehdit ve tehlikeden uzak biçimde, sahip olduğu hakları yaşayabileceği bir ortamı ifade eder. ³⁷Kargaşa, karışıklık, tehlike, bulaşıcı hastalıklar, genel bir ahlaksızlığın hüküm sürmesi, mal ve can güvenliğinin olmayışı, buhran gibi kavramlar, söz konusu düzenin önemi hakkında bize fikir vermektedir. Kamu düzeni, toplumun maddi ve dış düzenini ifade etmektedir.³⁸ Bu açıdan bakıldığında, kavram, kamu güvenliği, kamu huzuru ve kamu sağlığı kavramlarından oluşan geleneksel üçlü ile tanımlayabiliriz.³⁹ Anayasa mahkemesine göre de kamu düzeni; “toplumun huzur ve sükununun sağlanmasını, devletin ve devlet teşkilatının muhafazasını hedef tutan her şeyi ifade ettiği, bir başka deyişle cemiyetin her sahadaki düzenini teşkil eden bütün kuralları kapsar” o halde, ancak güvenlik huzur ve sağlık içerisinde bir yaşam sürülebilen ortamlarda kamu düzenini varlığından bahsedilebilir. “kişinin ve toplumun

³⁷ ATAY, E. Ethem, “**İdare Hukuku**”, Turhan, Ankara 2012

³⁸ ÇAĞLAYAN, Ramazan, “**İdare Hukuku Dersleri**”, Adalet Yayınevi, 6. Baskı, 2018

³⁹ GÖZLER, Kemal, KAPLAN, Gürsel, **İdare Hukukuna Giriş**”, Ekin Yayınevi, 2012.

refah, huzur ve mutluluğunu sağlamanın ön koşulu kamu düzeninin tesisidir. Anayasada bireylere tanınan hak ve özgürlüklerin bireyler tarafından sağlıklı bir şekilde kullanılabilmesi, kamu düzeninin tesis edilmiş olmasına bağlıdır. Bir başka deyişle kamu düzeninin olmadığı bir ortamda Anayasa ve kanunlarla bireylere tanınan hakların sağlıklı bir şekilde kullanılması mümkün değildir.

Önemle ifade edilmelidir ki ; kamu düzeni kavramı, yaşayan bir kavramdır. Kamu güvenliği, kamu huzuru ve kamu sağlığı gibi klasik unsurlarının yanında kamu düzeni kavramının, içeriğinin genişlediği ve bu unsurlara ek olarak, genel ahlak, kamusal estetik, ekonomik kamu düzeni, ekolojik kamu düzeni ve insan onuru gibi kavramların dahil olduğu ifade edilmektedir. Toplumsal huzur ve refahı bozmaya yönelik unsurların, gelişen dünya düzeninde farklılık göstermesi ya da toplumsal dengenin bozulmasına ilişkin yaşanan somut vakaların çeşitliliği, kamu düzeni kavramının da anlam ve içeriğinin değişmesine ve gelişmesine sebebiyet vermektedir. Geçmişte kamu düzeni için herhangi bir tehdit oluşturmeyen bir durumun günümüzde tehdit oluşturabilme ihtimalini gözden uzak tutmamak gerekir. Bu noktada, kamu düzeninin genişleyen içeriği de dikkate alındığında ekolojik kamu düzeninin; ekolojik çeşitliliğin korunması ve insan ve çevre arasında uyumlu bir dengenin kurulmasını hedeflediği ve bu sebeple bu düzenin kurulması ve korunmasının idarenin vazifesi olduğunu da göz önünde bulundurmak gerekir.⁴⁰

Konumuz itibarıyla zamanında alınmayan önlemler nedeniyle sayıları kontrolsüzce artan sokak köpeklerinin kamu düzeni açısından artık bir sorun oluşturduğunu ifade edebiliriz. Şöyle ki; özellikle grup halinde bir araya geldiklerindeki saldırgan tutumları, güçlü çene yapılarıyla ısırılmaları neticesinde doğabilecek yaralanma ve ölüm olayları, gece vakitlerinde görüş mesafesinin azalması sonucunda sebep oldukları trafik kazaları kamu düzeninin güvenlik unsuruna ilişkin sorunlara örnek teşkil ederken; takiplerinin zorluğu nedeniyle alınamayan sağlık önlemleri sonucunda ortaya çıkan bulaşıcı hastalıklar, kontrolsüz dışkıları nedeniyle çevre kirliliğine sebep olmaları, özellikle gece vakitlerinde kendi aralarındaki

⁴⁰ HATİPOĞLU, Mehmet, “Sahipsiz Sokak Köpeklerinin Vermiş Olduğu Zararlar Bağlamında İdarenin Kusur Sorumluluğu”, Legal Hukuk Dergisi, Cilt No.:20, Sayı No.:240,2022, s.4691

grup savaşlarından ötürü hissedilen gürültü kirliliği de sağlık yönünden sorunların örnekleridir.Sorunu hayvan hakları açısından değerlendirdiğimizde sadece, insana özğü güvenlik ve huzur değil; başıboş köpeklerin kendileri açısından da ciddi sağlık ve güvenlik sorunlarının olduğunu söylemek gerekmektedir. Kişilerin bilinçsiz besleme davranışları sonucunda oluşan, hayvanlara zarar verecek yiyeceklerden kaynaklı hastalık ya da ölüm vakaları, kendi aralarındaki kavgaları sonucundaki yaralanmalar, sağlık kontrollerinin yapılamaması onların ve dolayısıyla toplumun, genel sağlığı üzerinde olumsuz neticeler yaratmaktadır. Bu kapsamda sokak köpeklerinin insanlar, çevre ve diğer hayvanlarla uyumlu bir biçimde yaşayabilmelerinin sağlanması kamu düzeninin klasik unsurlarının yanı sıra, ekolojik kamu düzenini de ilgilendirdiği açıktır.

Temel hak ve hürriyetler açısından bakıldığında ise Anayasa'nın 17. Maddesi, herkesin yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip olduğunu anayasal güvence altına almıştır. Yine sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı olan bireye temiz bir çevre ortamı sağlamak, onu geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devlete yüklenen ödevler arasındadır. Zikredilen bu anayasal hükümlerden de anlaşılacağı üzere, tüm sokaklarda, hatta çarşıda pazarda, üniversite kampüs alanlarında, hastanelerde vb. yerlerde sayıları her geçen gün artan evsiz, sahipsiz köpeklerin bir planlama dahilinde kontrol altında tutulması devletin, dolayısıyla kamu idarelerinin sorumluluğu altındadır.

Özellikle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına sebebiyet veren tehlike arz edecek boyutta soruna sebep olan sahipsiz hayvanların rehabilite edilmesi ve kendi doğal alanlarına salınması birincil öncelik olmalıdır. Ancak örneğin sağlık sebepleri ve/veya rehabilitesi mümkün olmayan durumlarda en son çere olarak hayvanların yaşamlarına son verilmesi söz konusu olabilmektedir.

Karşılaştırmalı hukuka baktığımızda örneğin Fransa'da ceza hukuku yönüyle tehlike arz eden bir hayvana ötanazi uygulanmasının ne zorunlu bir tedbir ne de otomatik bir uygulama olmadığı, her bir hayvanın tehlikeliliğini vaka bazında değerlendirmek için zorunlu olarak hakimnin görevine

girdiği belirtilmektedir⁴¹. Fransa’da tehlike arz eden bir hayvanın sahipli olması durumunda bile kamu düzeninin tesis edilmesi amacıyla belediye başkanına ilgili hayvan hakkında ötenazi uygulanması yönünde emir verilebilmektedir. Bu karara karşı idari yargıda uygulamanın önlenmesi amacıyla yürütmenin durdurulması talep edilebilmektedir. Böyle bir kararın çıkması halinde hayvanın sahibine iadesi sonucu doğmamakta sadece ötenazi uygulamasının durması söz konusu olmaktadır⁴².

Sorunun çözmek sadece kamu düzeni ve kolluk faaliyeti kapsamında yapılacak bir değerlendirme ile mümkün olmayıp; kesin çözüm kamu hizmeti açısından bir değerlendirmeyi de mümkün merteye zorunlu kılmaktadır.

2. Kamu Hizmeti Açısından Değerlendirme

Kamu hizmeti kavramının, üzerinde uzlaşılmış kanunî ve içtihadî bir tanımı bulunmamaktadır⁴³. Osmanlı Devletinden bu yana Türk İdare Hukuku tarihinde kamu hizmeti kavramına çok önem verilmiştir⁴⁴. Kamu hizmetinin kurucusu olan Bordeaux Ekolüne göre, idare hukuku kamu hizmeti kavramı üzerine inşa edilmiştir. Bu görüşe göre kamu

⁴¹ Cour de cassation - Chambre criminelle 20 novembre 2012 / n° 12-82.218. Bkz.

https://www.dalloz.fr/documentation/Document?id=CASS_LIEUVIDE_2012-11-20_1282218&FromId=CODES_CRUR#texte-integral (Çevrimiçi Tarihi: 02.04.2024).

⁴² Conseil d'État - 5EME ET 4EME SOUS-SECTIONS REUNIES 8 février 2006 / n° 276047. Bkz. https://www.dalloz.fr/documentation/Document?id=CE_LIEUVIDE_2006-02-08_276047&FromId=CODES_CRUR. (Çevrimiçi Tarihi: 02.04.2024)

⁴³ DERBİL, Süheyp, “**Kamu Hizmeti Nedir?**”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 7.3 (1950), s. 28; YAYLA, Yıldızhan, “**İdare Hukuku**”, Beta Yayınları, 2009, s. 71; SANCAKDAR, Oğuz/ÖNÜT, Lale Burcu/US DOĞAN, Eser/KASAPOĞLU TURHAN, Mine/SEYHAN, Serkan, “**İdare Hukuku Teorik Çalışma Kitabı**”, 11. Baskı, Seçkin Yayınları, Eylül 2022, s. 573; DURAN, Lütfi, “**İdare Hukuku Ders Notları**”, İstanbul Üniversitesi Fakülteler Matbaası, 1982, s. 302 vd. Kavramın içeriğinin ortaya konulabilmesi için disiplinlerarası çalışma yapılması gerektiği hakkında bkz. KARAHANOGULLARI, Onur, “**Kamu Hizmeti**” 2. Baskı, Turhan Kitabevi, 2004, s. 9.

⁴⁴ Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. GÜLAN, Aydın, “**Türkiye’de Kamu Hizmetlerinin Gelişimi**”, İÜHFİM, C. LVI, S.1-4. , s. 97 vd.

hizmetleri teşkilatının bütünü devlet oluşturur. Kavram hem idareyi hem de onun örgütlenmesi ve faaliyetlerini kurallara tabi kılan idare hukukunun varlık sebebi ile içeriğini belirler⁴⁵.

Öğretide genel olarak kamu hizmeti, devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinin toplumun genel ve ortak ihtiyaçlarını gidermek amacıyla doğrudan doğruya ifa ettiği ya da gözetimi ve denetimi altında özel kişilere yaptırdığı hizmetler biçiminde tanımlanmaktadır⁴⁶. Tekel niteliğinde olmayan bir kamu hizmetinin, idare tarafından verilen bir izin (ruhsat) üzerine özel kişiler tarafından yürütülmesine “*ruhsat usulü*” adı verilir ve bu usulde idare ile özel kişi arasında bir sözleşme bulunmamakta; taraflar arasında statüye dayalı bir ilişki kurulmaktadır⁴⁷. Zira ruhsat, talep üzerine, idarenin tek yanlı iradesiyle hukuk düzeninde varlık kazanan bir idari işlemdir⁴⁸. Hayvanların rehabilite edilmesi amacıyla Bakanlıktan izin alınmak suretiyle özel kişilerce kurulan hayvan bakımevleri için mevzuatta getirilen izin usulü, bu kapsamda ruhsat olarak nitelendirilir ve ilgili idare, hayvan bakımevlerinin sunduğu hizmetin ruhsata uygun yürütülüp yürütülmediği noktasında denetim yükümlülüğüne sahiptir.

Kamu hizmetinin idare hukukunun uygulama alanını belirleme ve idari yargının görev alanını belirlemede ölçüt

⁴⁵ ATAY, E. Ethem, “**İdare Hukuku**”, Turhan Kitabevi, Ankara 2006, s. 475; GÖZLER, Kemal, “**İdare Hukuku**”, C. I, 3. Baskı, Ekin Yayınları, 2019, s. 84 vd.

⁴⁶ Çeşitli tanımlamalar için bkz. SANCAKDAR/ÖNÜT/US/KASAPOĞLU TURHAN/SEYHAN s. 573 vd.; GÖZLER, Kemal, “**İdare Hukuku**”, C. II, 3. Baskı, Ekin Yayınları, 2019, s. 255; AKYILMAZ, Bahtiyar/SEZGİNER, Murat/KAYA, Cemil, “**Türk İdare Hukuku**”, 17. Baskı, Seçkin Yayınları, 2023, s. 588.

⁴⁷ SANCAKDAR/ÖNÜT/US DOĞAN/KASAPOĞLU/SEYHAN, “**İdare Hukuku Teorik Çalışma Kitabı**”, s. 596.

⁴⁸ ÖZDEMİR, Halit Eyüp, “**Nükleer Güç Santrallerinin Kurulmasına İlişkin Hukuki Esaslar**”, Oniki Levha Yayıncılık, 2012, s. 96; AKYILMAZ/SEZGİNER/KAYA, s. 606 vd.

kavram olmasına rağmen tanımlanması kolay değildir⁴⁹. Ancak teknolojiye de ğişim ve dönüşümün etkisiyle kamu hizmeti tanımı, kamu hizmetlerinin algoritmik olarak yeniden tanımlanabildiği, hizmetten yararlananların da sürece katılımıyla birlikte kaynakların yerinde kullanımı ile çevrenin korunması, hizmetlerin üretimi ve sunumunda ise yapay zeka destekli yeni teknolojilerin entegre olduğu “Akıllı (Smart/Intelligent) Kamu Hizmetleri” uygulamaları⁵⁰ neticesinde kamu hizmeti kavramının yeniden tanımlanması ihtiya ını dođurmuřtur⁵¹. Bu doğrultuda akıllı uygulamaların kamu hizmetlerine uyarlanması ile kamusal faaliyetlerin yürütülmesinde –uygulamaların temel hak ve özgürlükler alanında doğurabileceği risklere rağmen- daha efektif yararlar sağlayacağı söylenebilecektir.

Anayasa’nın 123. maddesi aynısıyla, “* dare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir.  darenin kuruluş ve görevleri, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır. Kamu tüzelkişiliği, kanunla veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kurulur*” biçimindedir. Anayasanın bu hükmü çerçevesinde genel olarak günlük teknik kamu hizmetlerini yürütmekle görevli ve yetkili idarelerin, sahipsiz hayvan yönetimi noktasındaki görev ve yetkileri esas alınarak, sahipsiz hayvanların verdiği zararlardan dolayı sorumluluğu değerlendirilebilecektir. Bu anlamda hizmetin kurulmasından işletilmesine kadar her aşamada yaşanabilecek bir aksaklık idarenin sorumluluğunu doğurabilecektir.

⁴⁹ TAN, Turgut, “ dare Hukuku”, Turhan Kitabevi, Eylül 2013, s. 248.

⁵⁰  N, L tfullah, “Kamu Hizmetinde Yeni Konsept: Akıllı Kamu Hizmeti” Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 6.2 (2022), s. 420.

⁵¹ ALTINOK  ALIşKAN, Elif, “Dijital Dönüşümün Getirdiği Yeniliklerin Kamu Hizmetine Uyarlanması Yeni Bir Kavram Olarak “Ortak Hizmet Sunumu”  zerine Değerlendirmeler”, 6th International Management and Social Research Conference, Proceeding Book Volume I, 2021, ISBN: 978-605-65197-9-6.

Örneğin belediye tüzel kişiliği kanunla kurulmakla, kanundan doğan görevlerini yerine getirecek; bu görevleri yerine getirirken de yine kanundan doğan yetkilerini kullanacaktır. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun⁵² 14/1-a maddesine göre, çevre ve çevre sağlığı hizmetlerini yapmak veya yaptırmak belediyenin görev ve sorumlulukları arasında sayılmış; aynı Kanun'un 15/1-a maddesinde de belde sakinlerinin mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla her türlü faaliyet ve girişimde bulunmak belediyenin yetki ve imtiyazları arasında sayılmıştır.

O halde belediyelerin, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'ndan doğan yükümlülüklerinden biri, hayvan bakımevlerinin kurulmasıdır. Bu hayvanların öncelikle söz konusu merkezlerde oluşturulacak müşahede yerlerinde tutulması sağlanır; müşahede yerlerinde kısırlaştırılan, aşılana ve rehabilite edilen hayvanların kaydedildikten sonra öncelikle alındıkları ortama bırakılmaları esastır.

Sahipsiz hayvanlar özelinde belirlenecek yönetim usulü, kamu hizmetinin yönetimine ilişkindir. Bu yönetimden asli olarak Belediyeler görevli ve yetkilidir. Karşılaştırmalı hukukta da örneğin Fransa örneğinde köpek ve kedilerin başıboş kalması nedeniyle gerekli önlemleri almaktan ve özellikle barınmadaki davranışlarını düzenlemekten belediye başkanları sorumludur⁵³.

Sonuç olarak kamu hizmeti kuramı kapsamında, sahipsiz hayvanlara yönelik kanun ve ilgili diğer mevzuat

⁵² RG 13/7/2005/25874.

⁵³ Kırsal ve Deniz Balıkçılığı Kanununun L211 ve devamı hükümleri tehlikeli hayvanlara ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Bkz. Code maritime — SECTION 2 Les animaux dangereux et errants. (Çevrimiçi Tarihi: 02.04.2024)

başboş ve rural et de la pêche errants. <https://www.dalloz.fr>

(yönetmelik, genelge vb. düzenleyici işlemler) gereğince, idarelere tevdi edilen görev ve sorumlulukların yerine getirilmediği ve/veya aykırı faaliyette bulunulduğu tespit edilenlerin hukuki, idari ve/veya cezai sorumluluğu⁵⁴ doğabilecektir.

3. İdari Kolluk Açısından Değerlendirme

İdari kolluk, çok genel bir tanımla, “kamu düzeninin sağlanması, korunması ve bozulduğunda geri getirilmesi amacıyla, bireylerin toplum içindeki tutum ve davranışlarının düzenlenmesi, gözetilip izlenmesi ve aykırı eylem ve durumların gerektiğinde kuvvet de kullanılarak önlenmesi, engellenmesi ve kaldırılmasıdır”⁵⁵.

İdari kolluğun asıl konusu ve amacı, kamu düzenini (amme nizamını) sağlamak⁵⁶, korumak ve bozulduğunda geri getirmektir. Kamu düzeni, toplumun barış, güven ve gelişme içinde yaşamını sürdürmesi halidir. İdari kolluğun konumuzla ilgili kısmı çevre sağlığının korunması, hastalıklarla mücadele, sahipsiz hayvanlardan kaynaklanan trafik kazalarının önlenmesi, gibi kamu düzenini ilgilendiren ve özellikle toplumsal yaşamla iç içe olan hayvanların, korunmasına ve refahına ilişkin olarak yürütülen faaliyetlerin

⁵⁴ 5199 sayılı Kanun’un 28/A maddesi gereğince, kamu görevlilerinin bu görevlerinin ifası ile ilgili olarak şahsen hayvana karşı işledikleri suçlardan sorumluluğu düzenlenmiştir. Kimi yasal istisnalar dışında, Kanunun 28/A maddesinde sayılan öldürme ve kötü muamelede bulunma fiillerinin, hayvanlara bakmak veya onları korumakla görevlendirilmiş kişiler tarafından işlenmesi halinde verilecek cezanın yarı oranında artırılması düzenlenmiştir. Ayrıca; kamu görevlilerinin icrai veya ihmali suretle görevin gereklerine aykırı hareket etmeleri durumunda, TCK’nın 257. maddesine düzenlenen “*görevi kötüye kullanma suçu*” işlenmiş olacaktır. İlgili kamu görevlisinin disiplin sorumluluğu da doğabilecektir. Bu konu ayrı başlık altında incelenecektir.

⁵⁵ Çeşitli tanımlar için bkz. SANCAKDAR/ÖNÜT/US DOĞAN/KASAPOĞLU/SEYHAN, “**İdare Hukuku Teorik Çalışma Kitabı**”, s. 786; AKYILMAZ/SEZGİNER/KAYA, s. 614; AKGÜNER, Tayfun, “**İdare Hukuku**”, 9. Bası, Der Yayınları, 2021, s. 951; ÖZAY, İl Han, s. 727.

⁵⁶ Kamu düzeni kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. OKAN TEKİNSOY, Özge, “**İdare Hukukunda Kamu Düzeni Kavramı**”, Oniki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, Mart 2011.

etkinleştirilmesine yönelik tedbirlerin alınması ve denetimi noktasında karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde küresel ısınma, iklim değişikliği, çevre sorunları, zorunlu göçler ve nüfus hareketlilikleri gibi olgular, devletleri ve bireyleri etkilemiş olmakla birlikte; hayvanları da doğrudan etkilemiştir. Özellikle, teknolojinin gelişmesiyle ulaşım imkanlarının gelişmesi, göç ile birlikte şehirlerin nüfus artışı sebebiyle büyümesi ve buna bağlı olarak yapılaşma ihtiyacının doğması, insanlarla hayvanların yaşam alanlarının kesişme noktalarını arttırmıştır.

Bozulan ekolojik dengeye bağlı olarak sokak hayvanı popülasyonunda kontrolsüz artış meydana gelmiştir. Bu artışın doğurabileceği sorunlarla mücadelede insancıl, bilimsel ve işlevsel yeni çözümler geliştirerek, başta genel sağlığın korunması amacıyla sahihsiz hayvanların yönetimine yönelik kolluk tedbirlerinin alınması gerekir. Örneğin, sahihsiz hayvanlar, hayvan popülasyonundaki kontrolsüz artış gerekçe gösterilerek öldürülemez. Sahihsiz hayvanların nüfus kontrolü, hem Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi⁵⁷, hem de Hayvanları Koruma Kanunu gereğince öncelikle kısırlaştırma yöntemiyle yapılmalıdır. Çünkü idareler, kolluk yetkisi kapsamında kullandığı yetkileri, mevzuat hükümlerine uygun olarak ve temel hak ve özgürlüklere müdahale oluşturabilecek tedbirler ile korunan menfaat arasında makul dengeyi koruyacak biçimde kullanmalıdır. Bu sınırın aşılması halinde idarenin sorumluluğu doğabilecektir.

Kamusal alanlarda sahipli ve/veya sahihsiz hayvanların dışkılarının toplanmadığı ya da uygun bir biçimde bertaraf edilmediği durumlarda çevre kirliliğine

⁵⁷ European Convention for the Protection of Pet Animals, European Treaty Series - No. 125, 13.11.1987.

sebepe olabileceđi⁵⁸; birçok zoonotik hastalıkların insanlarda görölmesinin, parazitle enfekte hayvan sayısının yüksekliğine bağlı olduğuna dikkat çekilmiřtir⁵⁹. Bu nedenle idareler, çevre kirliliğine sebepe olabilecek ve insan sağlığını etkileyecek durumları önlemek amacıyla gerekli önlem ve tedbirleri almalıdır. Yine sahipsiz hayvanların yiyecek bulmada zorlanmaları halinde, çöpleri karıştırmak suretiyle oluşturabileceği çevre kirliliğini engelleyici tedbirler alınmalıdır. Çöplerin toplanması noktasında belediyelerce ve toplumsal sorumlulukların paylaşılması noktasında da sahipli hayvan kategorisinde olan hayvan sahiplerince gerekli hassasiyetin gösterilmesi, çevrenin korunmasında sürdürülebilirliğin sağlanması açısından gereklidir.

Örneğin, Bakanlıktan alınan izin ile kurulan ve hayvanların rehabilite edilmesini temin eden hayvan bakımevleri, kamu düzeninin unsuru olan sağlığın korunması, toplumun bulaşıcı ve yaygın hastalıklardan uzak tutulması ve toplumun sağlıklı bir çevrede yaşamını sürdürmesi için gereklidir. Burada yürütölen faaliyetlerin Bakanlıkça verilen ruhsata/izne uygun yürütölüp yürütölmediği noktasında yapılan denetim idarenin kolluk yetkisidir.

⁵⁸ Meksika'daki sahipsiz hayvan türlerinden biri olan başıboş köpekler, özellikle Mexico City'nin yoğun nüfuslu yerlerinden biri olan Ixtapaluca'da hayvanların leşlerinin toplanmaması nedeniyle çevre ve halk sağlığı sorununa neden olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle sorunun çözümü için kamusal politikaların oluşturulmasına yardımcı olmak üzere belediye yetkilileri ve sakinlerden oluşın katılımcılarla konu hakkında bir araştırma yapılmış; . Bkz. ALDAPE GARCÍA, Á.O., BUSTOS AGUAYO, J.M. & PATİÑO PALOMARES, M.L. **“Exploring Narratives to Find Effective Strategies to Dispose Stray Dogs' Carcasses and Reduce Pollution in Public Spaces”**, Trends in Psychol, (2022).

⁵⁹ MENDOZA ROLDAN, J., OTRANTO, D, **“Zoonotic Parasites Associated with Predation By Dogs And Cats”**, Parasites Vectors 16, 55 (2023), s. 7.

4. İdarenin Destekleme Özendirme Faaliyetleri

Değerlendirme

Çok genel bir tanımla, idarenin, kişilerin bazı faaliyet alanlarına yönelmelerini sağlamak suretiyle kamu yararına ulaşmayı hedefleyerek; stratejik planlama hedefleri doğrultusunda yürüttüğü hizmetlere özel kişilerin de katılmasını sağlamak için verdiği kimi desteklerdir.

Özendirme ve destekleme faaliyetlerine kamu yararına çalışan dernekler kurulmasını özendirme, doğal kaynakların işletilmesi, sanayi, turizm, tarımın ve hayvancılığın geliştirilmesi için teşvikler verme, vergi indirimleri sağlama gibi örnekler verilebilir⁶⁰.

“*Sahipsiz hayvanların*” en temel sorunlarından biri temel gıda ihtiyacının temin edilmesi ve sağlık şartlarının yerine getirilmesi noktasındadır. Bu sorunu idare ve idare edilenlerin birlikte çözüme kavuşturması, doğabilecek zararlarla mücadelede önem arz etmektedir. Ülkemizde birçok belediye, sahipsiz hayvanların sahiplenilmesi açısından birtakım teşvikler sunulması konulu meclis kararları almaktadırlar. Örneğin Bursa Nilüfer Belediye Meclisi, sahiplendirilen hayvanların sahiplerine, Belediye’nin fitness salonlarında faydalanmak istedikleri dönem için bir kez olmak üzere %25 indirim hakkı verilmesine karar vermiştir⁶¹.

Hayvanların gıda ihtiyacına yönelik üretim ve/veya satış zincirinde faaliyette bulunan kurumsal ve bilinçli firmaların idare ve/veya ihtiyaç sahiplerine yaptığı bağışların duyurulması, verilen desteklerin paylaşılması, bu bağışların ve toplumsal katkının artmasında oldukça önemlidir. İstanbul’un en fazla sahipsiz hayvan nüfusuna sahip

⁶⁰ SANCAKDAR/ÖNÜT/US
TURHAN/SEYHAN, s. 43.

DOĞAN/KASAPOĞLU

⁶¹ Nilüfer Belediyesi Meclisinin, 2.06.2021, E. 104, K. 257 nolu Kararı için bkz. <https://e-islem.nilufer.bel.tr/Kurumsal/GetMeclisKarar> (Erişim Tarihi: 10.10.2023)

ilçelerinden Beykoz'da, sokak hayvanlarının barınma, beslenme ve sahiplendirilmesine yönelik hazırlanan “Beykoz’un Sevimli Can Dostları Projesi”⁶² önemli bir örnektir. Bu proje Beykoz Belediyesi ve Beykoz Kent Konseyi işbirliğiyle, ilçedeki sahipsiz hayvanların daha sağlıklı ve mutlu yaşamasına katkı sağlamak amacıyla başlatılmış; böylece ilçe sakinleri arasında hayvan sevgisi ve bilincinin artması sağlanmıştır. Başka bir örnek, birçok firma ve derneğin birlikte yürüttükleri proje ile elde ettikleri yiyecekleri, farkındalık günü düzenleyerek Beykoz Belediyesi’ne ait Hayvan Rehabilitasyon Merkezi’nde tedavi gören ve merkezin çevresindeki hayvanlara ulaştırmasıdır⁶³.

İdarenin bu tür ortak faaliyetleri, ihtiyaca yönelik hizmetlerin daha etkin sunulmasını sağlarken, belediye sınırlarında müşterek yaşayan kişilerin sosyalleşmesini de destekleyecektir. Bu sayede idarenin de desteğiyle toplumsal farkındalığın arttırılması, sokak hayvanlarının korunması konusunda bilinçli davranış kültürünün gelişmesi desteklenmiş olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

II. SAHİPSİZ HAYVANLARIN VERDİĞİ ZARARLARDAN İDARENİN SORUMLULUĞU

İDARE HUKUKUNDA SORUMLULUK KAVRAMI

A. Genel Hatları ile İdare Hukukunda Sorumluluk Kavramı

“Sorumluluk” kelimesinin Türk Dil Kurumu’nun Güncel Türkçe Sözlük’teki ⁶⁴ tanımı “*kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir*

⁶² <https://beykoz.bel.tr/icerik/detay/beykoz-un-sevimli-can-dostlari-projesi-basladi/1/n383> (Erişim Tarihi: 11.10.2023).

⁶³ https://www.dogushaber.com/p8682_beykozda-sokaktaki-can-dostlar-icin-farkindalik-gunu-duzenlendi (Erişim Tarihi: 11.10.2023).

⁶⁴ Bkz. Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 09.11.2023).

olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet, uhde; sorumlu olmayı gerektiren bir yükümlülüğün kendisi; ağırlık” biçimindedir. Hukuksal anlamda bu kavram, istisnai bir durum olmadıkça kusuruyla bir zarara sebep olan kişinin, bu zararı tazmin etme yükümlülüğünü ifade etmektedir. Bu yükümlülük karşılığında doğan sorumluluk türleri tabi oldukları hukuksal düzene göre medeni hukuk sorumluluğu, ceza hukuku sorumluluğu, disiplin hukuku sorumluluğu, idarenin mali sorumluluğu gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilmektedir.

İdarenin sorumluluğunun Anayasal ve yasal temelleri bulunmaktadır. 1982 Anayasası’nın “*Cumhuriyetin nitelikleri*” kenar başlıklı 2. maddesinde “*hukuk devleti ilkesi*” düzenlenmiştir. Hukuk devleti ilkesinin birçok alt ilkeleri⁶⁵ bulunmakla birlikte, temel hak ve özgürlüklerin korunması ile idarenin yargısal denetimi konumuzla bağlantılı olarak en önemlilerini oluşturmaktadır. İdarenin yargısal denetimi, bir yandan idareyi hukuka uygun davranmaya yöneltirken diğer yandan idarenin keyfi işlem ve eylemlerine karşı kişilerin, korunmasını temin etmiş olacaktır.

⁶⁵ Örneğin “9/7/2021 tarihli ve 7332 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ile Türk Ceza Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 12. maddesiyle 24/6/2004 tarihli ve 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu’na eklenen” 28/A maddesinin sekizinci fıkrasının birinci cümlesinin Anayasa’nın 2., 5., 7., 10., 13., 17., 36., 40., 56., 63., 74., 90. ve 123. maddelerine aykırılığı ileri sürülerek iptaline ve yürürlüğünün durdurulmasına karar verilmesi talebiyle Anayasa Mahkemesi önüne gelen davada Mahkeme, hukuk devletini aynısıyla, “*Anayasa’nın 2. maddesinde belirtilen hukuk devleti; eylem ve işlemleri hukuka uygun, insan haklarına saygılı, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, her alanda adil bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, hukuki güvenliği sağlayan, Anayasa’ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, hukuk kurallarıyla kendini bağlı sayan ve yargı denetimine açık olan devlettir*” biçiminde tanımlanmıştır. Bkz. **AYM**, E. 2021/97, K. 2022/36, T. 24.03.2022; <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2022/36?EsasNo=2021%2F97> (Erişim Tarihi: 9.11.2023).

İdarenin yargısal denetimi, her ne kadar hukuk devleti ilkesinin bir gereği olsa da Anayasa'nın 125. maddesinin ilk fıkrasında aynısıyla *“idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır”* biçiminde ayrıca düzenlenmiştir. Aynı maddenin son fıkrasında ise, aynısıyla *“idare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür”* biçiminde düzenlemeye yer verilmiş ve böylece idarenin yargısal denetimi bağlamında mali sorumluluğu da düzenlenmiştir. Bu çerçevede zarardan sorumlu olan idare, ödediği zararı, idarenin hareket aracı olan kamu personeline rücu hakkına sahiptir. Anayasa'nın 40/3. maddesi aynısıyla *“Kişinin, Resmî görevliler tarafından vaki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da, kanuna göre, Devletçe tazmin edilir. Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır”* biçimindedir. Yine Anayasa'nın 129/5. maddesi aynısıyla *“Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan doğan tazminat davaları, kendilerine rücu edilmek kaydıyla ve kanunun gösterdiği şekil ve şartlara uygun olarak, ancak idare aleyhine açılabilir”* biçimindedir.

2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun (İYUK)⁶⁶ idari dava türlerini düzenleyen 2. Maddesi aynısıyla *“idari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan muhtel olanlar tarafından açılan tam yargı davaları”* ve *“tahkim yolu öngörülen imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar hariç, kamu hizmetlerinden birinin yürütülmesi için yapılan her türlü idari sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davalar”* denilmek suretiyle idari dava türleri belirtilmiştir. İdarenin sahipsiz hayvanların sebep olduğu zararlardan sorumluluğu sözleşme dışı sorumluluk olup; görevli ve yetkili idarelerin sözleşme dışı

⁶⁶ R.G. 20.1.1982/17580.

sorumluluğuna ilişkin yargısal denetim, idari yargıda karara bağlanacaktır⁶⁷. İdari yargının görev alanının belirlenmesinde, kamu gücü, kamu hizmeti, kamu yararı, idari işlem, idari eylem ya da idari sözleşme gibi birçok ilke ve kriter önerilmiştir⁶⁸.

İdare, sözleşme dışı sorumluluğunda, mevzuattan doğan görev ve yetkilerini yerine getirirken, kamu hizmeti ve kolluk faaliyetleri kapsamında kişilere zarar verebilmektedir. İdarenin “sözleşme dışı sorumluluğu” olarak kabul edilen zarar doğurucu bu davranış, özel hukuktaki “haksız fiil”⁶⁹ sorumluluğuna benzetilmektedir⁷⁰. Bu kapsamda, idarenin sözleşme dışı sorumluluğunun söz konusu olabilmesi için;

- idarenin bir eylemi
- bir zararın doğması,
- zarar ile idarenin eylemi ya da eylemsizliği arasında uygun illiyet bağının varlığı,
- idarenin bu zarara kusuru ile sebep olması ya da kusursuz sorumluluğu gerektiren bir halin varlığı

biçiminde dört temel şartın somut uyuşmazlıkta irdelenmesi gerekir. İlliyet bağına ilişkin olarak sosyal risk ilkesi

⁶⁷ Kanun koyucu, bir uyuşmazlığın idari yargıda mı yoksa adli yargıda mı çözüme kavuşturulacağını belirleme noktasında takdir yetkisine sahiptir. Ancak Anayasa Mahkemesi Kararlarına göre bu takdir yetkisi sınırsız değildir. Yüksek Mahkeme konu hakkındaki kararlarında aynıysa “*idari yargının görev alanına giren bir uyuşmazlığın çözümünde adli yargının görevlendirilmesi konusunda kanun koyucunun mutlak bir takdir yetkisinin bulunduğunu söylemek olanaklı değildir. Ancak idari yargının denetimine bağlı olması gereken idari bir uyuşmazlığın çözümü, haklı neden ve kamu yararının bulunması hâlinde kanun koyucu tarafından adli yargıya bırakılabilir*” biçiminde değerlendirmede bulunmuştur. Bkz. **AYM**, E. 2011/35, K. 2012/23, T. 16.02.2012; **AYM**, E. 2012/87, K. 2014/41, T. 27.02.2014; **AYM**, E. 1996/72, K. 1997/51 T. 15.5.2001, RG, T. 1.2.2001/24305.

⁶⁸ KARAMAN, Ebru, “**Türk İdari Yargısının Görev Alanının Anayasal Dayanağı**”, Oniki Levha Yayıncılık, 2013, s. 49-50.

⁶⁹ 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu m. 49 vd. hükümleri. (RG 4.2.2011/27836).

⁷⁰ ULUSOY, Ali D., “**Türk İdare Hukuku**”, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, s. 607.

çerçevesinde idarenin sorumluluğu konusunda istisnası bulunmaktadır.

Fransız Uyuşmazlık Mahkemesi'nin 1873 yılında vermiş olduğu “*Blanco Kararı*” ile birlikte, idarenin sorumluluğunun idare hukuku ilke ve kurallarına göre belirleneceği ve uyuşmazlıkların idari yargı mercilerinde çözümleneceği kabul edilmiş; ve bu sorumluluk ilkeleri, hizmetin niteliğine göre değişen, kendine özgü ilkelere göre idare mahkemesi içtihatları ile gelişerek günümüze kadar gelmiştir⁷¹. Çünkü kamu hizmetlerinin yürütülmesinde taraflar eşit olmadığından; tarafların eşit olduğu kişiler arası hukuki ilişkileri düzenleyen medeni hukuk ilkelerine göre kamusal faaliyetler yürütülemez. Bu nedenle, yasama organı tarafından idarenin sorumluluğunu düzenleyen kanunlar kabul edilmişse de genel olarak idarenin sorumluluğu idari yargı tarafından ortaya konulmuş temel ilke ve kurallara göre “hizmet kusuru/kusur sorumluluğu” ve “kusursuz sorumluluk” şeklinde değerlendirilmektedir.

Pozitif hukukta kabul edilen temel yaklaşım, esas olarak idarenin kusur sorumluluğudur; kusursuz sorumluluk ise istisnai olarak mümkündür⁷². Ancak bu demek değildir ki somut bir uyuşmazlıkta kusur sorumluluğu yok ise kusursuz sorumluluk vardır. Bir diğer ifadeyle kusursuz sorumluluk kusur sorumluluğunun bir alternatifi değildir; ancak şartlar oluşmuş ise kusursuz sorumluluktan söz edilebilir⁷³.

⁷¹ AKYILMAZ /SEZGİNER /KAYA, s. 520.

⁷² ULUSOY, s. 605.

⁷³ Örneğin Danıştay bir Kararında, “...öğrencilerin kavga ettikleri sırada fırlatılan bir sopa nedeniyle göz yaralanması olayında, nöbetçi öğretmenin üzerine düşen görevi yaptığı ve davalı idarenin hizmet kusuru bulunmadığı sonucuna varmış; ancak daha sonra idarenin kusursuz sorumluluğuna hükmetmiştir. Bu kararda Danıştay, aynıysıyla “Ancak, idarenin gözetim sorumluluğu gereği, kamu hizmetinin yerine getirilmesinde kusuru olmasa bile öğrenci velisinin öğrenciyi okul idaresinin gözetim ve denetimine bıraktığı andan itibaren okulda ders

Son olarak aynı olayda idarenin hem hizmet kusuru, hem de kusursuz sorumluluğundan söz edilemez⁷⁴.

B. İdare Hukukunda Sorumluluk Türleri

Bu başlık altında açıklanan sorumluluk türleri, çok genel hatları ile ele alınmıştır. Sahipsiz hayvanların sebep olduğu zararlardan idarenin sorumluluğu konusu, Danıştay içtihatları kapsamında ve konu ile sınırlı olarak ayrı başlık altında ele alınacaktır.

1. Kusur Sorumluluğu

İdari sorumluluk sebebi olarak görülen kusur, idarenin kuruluşunda, düzenlenmesinde ve işleyişinde ortaya çıkan bir bozukluk, aksaklık veya boşluk olarak tanımlanmıştır⁷⁵. Bir diğer ifadeyle, idarenin kusur sorumluluğunun karşılığı olan hizmet kusuru, hizmetin kurulmasında, düzenlenmesinde ya da işleyişindeki bir bozukluğu ve aksaklığı ifade etmektedir⁷⁶. Hizmet kusuru, hizmetin kötü işlemesi, geç işlemesi veya hiç işlememesidir⁷⁷ ve böylesi bir durumda

saati içerisinde meydana gelebilecek olan zararlardan sorumlu tutulması ve meydana gelen zararın kusursuz sorumluluk ilkesi uyarınca tazmin edilmesi, kamu külfetleri karşısında eşitlik, hakkaniyet ve nesafet ilkeleri gereğidir” biçiminde karar vermiştir. Danıştay 8. D., E.2014/11148, K.2015/11176, T.02/12/2015. Karar için bkz. ŞAHİN, Ali Hamza, “**Danıştay Kararlarında Okullarda Meydana Gelen Zararlar Nedeniyle İdarenin Kusursuz Sorumluluğunda Genişleme**”, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, C.19, S. 47, s. 59.

⁷⁴ Danıştay 6. Dairesi aynısıyla “*Tam yargı davalarında, öncelikle zarara yol açtığı öne sürülen idari işlem veya eylemin hukuka uygunluğunun denetlenmesi esas alındığından, olayın oluşumu ve zararın niteliği irdelenip, idarenin hizmet kusuru olup olmadığının araştırılması, hizmet kusuru yoksa kusursuz sorumluluk ilkelerinin uygulanıp uygulanmayacağının incelenmesi, tazminata hükmedilirken de her halde sorumluluk sebebinin açıkça belirtilmesi gerekmektedir*” biçiminde karar vermiştir. **Bkz.** Danıştay 6. D., E. 2013/7368, K. 2015/1683, T. 23.03.2015, Danıştay Dergisi, S. 140, 2015, s. 115 vd.

⁷⁵ DURAN, Lütfi, “**Türkiye İdaresinin Sorumluluğu**”, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 138, s. 26; **Danıştay**, 10. D., E. 2005/8407, K. 2007/6526, T. 28.12.2007, www.kazanci.com.tr, (Çevrimiçi Tarihi: 16.11.2023).

⁷⁶ ÇAĞLAYAN, Ramazan, “**Tarihsel Teorik ve Pratik Yönleriyle İdarenin Kusursuz Sorumluluğu**”, Asil Yayınları, 1. Baskı, 2007, s. 133.

⁷⁷ Sancakdar/Önüt/Us Doğan/Kasapoğlu Turhan/Seyhan, s. 868; DÜREN, Akın, “**İdare Hukuku Dersleri**”, Sevinç Matbaası, 1979, s. 287.

idarenin tazmin yükümlülüğü doğmaktadır⁷⁸. İdarenin hizmet kusurundan dolayı sorumluluğu, somut olayda idarenin sorumluluğunun doğrudan ve asli nedenini oluşturmaktadır⁷⁹.

İdari yargı uygulamasında, sokak köpek saldırılarında idarenin sorumluluğunun bulunduğu yönünde genel bir kabulün bulunduğunu söylemek mümkündür. Sokak köpek saldırılarında idarenin sorumluluğunun bulunmadığı yönünde mahkeme kararları da bulunmakla birlikte genel görüş aksi yöndedir.⁸⁰ Sokak köpeği saldırılarında idarenin sorumluluğunun bulunmadığı yönündeki mahkeme kararına göre, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ve bu Kanun uyarınca çıkarılan yönetmelikte, sahihsiz hayvanların gerekli bakım ve kontrolleri yapıldıktan sonra alındıkları ortama bırakılmaları ve kendi doğal ortamlarında yaşamalarının sağlanmasının öngörüldüğü, bunun dışında belediyelerin bu hayvanları ayrılmış bir ortamda toplayacaklarına ve başıboş dolaşmalarını engellemeleri gerektiğine dair mutlak bağlayıcı bir düzenleme bulunmadığından bu tür olaylarda maddi ve manevi zararın oluşmasında idarenin hizmet kusuru bulunmamaktadır.⁸¹

Yine başka bir kararda Otoyolda başıboş gezen köpek nedeniyle meydana geldiği ileri sürülen kaza sonucu

⁷⁸ Danıştay güncel bir kararında aynısıyla, “İdarenin yürütmekle görevli olduğu bir hizmetin kuruluşunda, düzenlenişinde veya işleyişindeki nesnel nitelikli bozukluk, aksaklık veya boşluk olarak tanımlanabilen hizmet kusuru; hizmetin kötü işlemesi, geç işlemesi veya hiç işlememesi hallerinde gerçekleşmekte ve idarenin tazmin yükümlülüğünün doğmasına yol açmaktadır” biçiminde değerlendirmede bulunmuştur. Bkz. Danıştay 10. Dairesi, E. 2019/7231, K. 2023/795, T. 27.2.2023.

⁷⁹ YAYLA, Ahmet, “İdarenin Kusursuz Sorumluluğu” Oniki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2015, s. 13.

⁸⁰ . Danıştay 8.Dairesi , 18.06.2019, E. 2014/10098, K. 2019/5732 sayılı kararı; Samsun Bölge İdare Mahkemesi 3İDD, 26.10.2021, E. 2020/1187, K. 2021/1110 sayılı kararı, www.uyap.gov.tr, erişim tarihi 17.05.2022.)

⁸¹ İstanbul 8. İdare Mahkemesi, 25.03.2011 gün ve E. 2009/1280, K. 2011/301 sayılı kararı, www.uyap.gov.tr, erişim tarihi 17.05.2022.

yaralanan davacıların, otoyolun güvenliğini sağlamakla görevli olan davalı Karayolları Genel Müdürlüğü husumetiyle görülen tazminat davasında verilen karara yapılan temyiz başvurusu reddedilmiştir.⁸²

2. Kusursuz Sorumluluk

İdarenin kusursuz sorumluluğundan söz edebilmek için ortada belirli özelliklere sahip bir zarar olmalıdır ve bu zarar idarenin eylem ya da işleminden kaynaklanmalı, zarar ile idarenin eylem ya da işlemi arasında nedensellik bağı bulunmalı ancak idarenin kusuru bulunmamalıdır. Genel hatları ile idarenin sorumluluğu başlığında yaptığımız açıklamada da belirttiğimiz üzere kusursuz sorumluluk kusur sorumluluğunun alternatifi değildir. Somut bir uyuşmazlıkta kusursuz sorumluluk çerçevesinde idarenin sorumluluğundan söz edebilmek için, mutlaka kusursuz sorumluluk için öngörülen içtihadi kriterler çerçevesinde yapılacak bir değerlendirme gereklidir. Çünkü sorumluluğa ilişkin esaslar içtihatla belirlenir⁸³.

Sonuç olarak, idarenin kusuru yoksa, kural olarak ortaya çıkan zararı tazmin etme yükümlülüğü de bulunmamaktadır. Ancak kimi istisnai durumlarda, idarenin işlemi veya eylemi sonucu ortaya çıkan zararın idarece, kusuru olmasa dahi, tazmin edilmesi söz konusu olabilmektedir⁸⁴. Dayanağını Anayasa'nın 125. maddesinin son fıkrasında bulunan; “*idare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür*” hükmünden alan bu

⁸² Danıştay 8. Dairesi, 26.01.2017, E. 2014/398, K. 2017/519 sayılı kararı, www.uyap.gov.tr, erişim tarihi 25.05.2022.

⁸³ YAYLA, Ahmet, s. 13;

⁸⁴ ÇAĞLAYAN, s. 257.

sorumluluk türü, “kusursuz sorumluluk” ya da “objektif sorumluluk” olarak adlandırılmaktadır.

Kusursuz sorumluluk halleri hukuka uygun işlemlerde kusursuz sorumluluk, anarşi terör eylemleri nedeniyle kusursuz sorumluluk, bayındırlık işlerinde kusursuz sorumluluk olarak karşımıza çıkabilir⁸⁵.

C. Sahipsiz Hayvanların Verdiği Zararlardan İdarenin Sorumluluğu

Sahipsiz hayvanların, başta köpekler ve kediler olmak üzere, korunması, bakım ve gözetimi, saldırgan olanlarının eğitilmesi ve sahiplendirilmeleri, hayvan bakımevlerinin kurulması gibi birtakım görev ve sorumlulukları olan İdarelerin, hizmetin kurulmasında, düzenlenmesinde ya da işleyişindeki bir bozukluğu ve aksaklığı sebebiyle bir zarar doğması halinde idare hizmet kusuru çerçevesinde maddi ve/veya manevi zararları karşılamakla yükümlü olacaktır. Bir diğer anlatımla idarenin sahipsiz hayvanların verdiği zararlardan sorumluluğu hizmet kusuru kapsamında değerlendirilmektedir.

Hizmet Kusuru yukarıda kusur sorumluluğu başlığında yaptığımız açıklamalarda yer aldığı biçimiyle, hizmetin kötü işlemesi, geç işlemesi veya hiç işlememesi hallerinde gerçekleşmektedir. Sahipsiz hayvan yönetiminden sorumlu olan idarelerin, bu kapsamda hizmetin kuruluşunda, düzenlenişinde veya işleyişindeki nesnel nitelikli bozukluk, aksaklık veya boşluk olması hallerinde tazmin yükümlülüğünün doğmasına söz konusu olabilecektir.

İdarenin yürütmekle yükümlü bulunduğu kamu hizmetinde, kuruluş, işleyiş ya da personel açısından gereken emir ve talimatların verilmemesi, denetimin yetersiz olması, hizmete tahsis edilen araç ve gereçlerin uygun ve yeterli olmaması,

⁸⁵

SANCAKDAR/ÖNÜT/US
TURHAN/SEYHAN, s. 884.

DOĞAN/KASAPOĞLU

gereken tedbirlerin alınmaması veya geç ve zamansız alınması gibi nedenlerle bir aksaklık, bozukluk, düzensizlik, eksik veya sakatlık meydana gelmesi ve zararında bundan kaynaklanması hizmet kusuru olarak kabul edilmektedir.⁸⁶

Örneğin İdare Mahkemesi⁸⁷ bir kararda, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanun ile Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği uyarınca, sahipsiz hayvanların toplatılmasından davalı Belediye'nin sorumlu olduğuna; dava dosyasına sunulan bilgi ve belgeler ile hayvan teslimine ilişkin tutanaklardan davalı Belediye'ce sahipsiz hayvanların toplatılması ve rehabilitasyonu yönünden çalışmalar yapıldığı anlaşılmakla beraber; olayın gerçekleştiği yer ve oluş şekline bu çalışmaların yetersiz olduğu kanaatine varılmıştır. Bu yönüyle hizmetin gereği gibi işlememesinden idarenin sorumluluğu doğmuştur.

Örneğin Danıştay bir Kararında⁸⁸, sokak köpeklerinden kaçmak isterken aniden yola fırlayan bir

⁸⁶ GÜLOĞLU, Yavuz, **Türkiye’de Koruma Altındaki Yabani Hayvanların Vermiş Olduğu Zararlardan İdarenin Hukuki Sorumluluğu**, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2018

⁸⁷ Sakarya 1. İdare Mahkemesi, E. 2018/177, K. 2018 532, T. 01.06.2018.

⁸⁸ Danıştay 8. Daire, aynısıyla “İdare Mahkemesi’nce, ilgili mevzuat hükümlerinde, başıboş ve sahipsiz hayvanların aşılanıp rehabilite edildikten sonra öncelikle alındıkları ortama bırakılmaları gerektiğinin öngörüldüğü belirtilmiş ise de; yerleşim merkezlerinde veya bu merkezlerin yakınında toplu halde yaşayan sokak köpeklerinin yaşadıkları alanın doğal bir ortam sayılamayacağı, evsel atıkla beslendikleri ve her zaman yiyecek bulamama ihtimallerinin bulunduğu hususları da dikkate alındığında, kamu hizmetinin sürekliliği esası gereğince belediyelerin görevinin, sokak köpeklerinin gerekli bakım ve kontrollerini yaptıktan sonra alındıkları ortama bırakılmaları ile sona ermeyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Kaldı ki, yukarıda yer verilen ... tarih ve ... nolu İl Hayvanları Koruma Kurulu kararına kadarilinde hayvanların bakımlarının yapıldığı, kısırlaştırıldığı ve rehabilite edildiği ilin ihtiyacını karşılayacak bir bakımevinin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumda; olayda hizmet yükümlülüğü bulunanValiliği ve davalı Belediye Başkanlığı’nın kamu hizmetinin örgütlenmesinde, denetlenmesinde ve gerekli önlemlerin alınmasında yükümlülüklerini gereği gibi yerine

kişinin seyir halinde olan aracın çarpması sonucu yaralanması halinde, hayvanların bakımlarının yapıldığı, kısırlaştırıldığı ve rehabilite edildiği ilgili ilin ihtiyacını karşılayacak bir bakımevinin bulunup bulunmadığı gibi denetim yetkisini de içine alan hususlar çerçevesinde hizmet kusuru kapsamında sorumluluğu değerlendirmiştir. Benzer biçimde, Danıştay bir başka Kararında sahipsiz hayvanların kontrolünü takip etmek, sahipsiz hayvanlarla ilgili sorunların tespiti ve bu sorunların çözümlerini karara bağlama konusunda görevli ve yetkili İdare olarak Valiliğin sorumlu olduğuna karar vermiştir⁸⁹.

İdare hizmetin gerektirdiği önlemleri, hizmetin ifası sırasında ve gerekli kontrolleri yaparak almak zorundadır. Kamu idareleri yapmakla yükümlü bulundukları hizmetleri gereği gibi ifa etmekle beraber bu hizmetin işleyişini sürekli olarak kontrol etmek ve hizmetin yürütülmesi sırasında gerekli önlemleri almakla da yükümlüdür. Örneğin, Ankara 8. İdare Mahkemesi⁹⁰, Uyuşmazlık konusu bir olayda, davacının mezkun mahalde evine yürüdüğü esnada saldırgan ve agresif olduğu anlaşılan bir sokak köpeğinin saldırısına uğramasında, köpeğin ısırması sonucunda yaralanarak bedeninin acı duymasında, bunun sonucu olarak da kuduz aşısı ve diğer tedavileri almak zorunda kalmasında, ayrıca yaşamı ve vücut bütünlüğü ile ilgili olarak korku ve paniğe kapılarak ruhi ıstırap duymasında, Belediye Yasaları ile 5199 sayılı Yasa uyarınca insan ve çevre sağlığı açısından tehdit mahiyetinde bulunan saldırgan sokak hayvanlarını toplayıp rehabilite etme konusundaki görevlerini gereği gibi yapmayan Valilik, büyükşehir ve ilçe belediyesinin kusur sorumluluğunun bulunduğu yönünde karar vermiştir.

getirmediği ve kişilerin kamusal alanda güven içinde yaşamasını sağlayan önlemleri yeterince almadığı anlaşıldığından kusur sorumluluğunun bulunduğu açıktır” biçiminde karar vermiştir. Danıştay 8. Daire, E.2018/3822, K. 2022/5008, T. 22.9.2022.

⁸⁹ Danıştay 8. Daire, E. 2018/2162, K. 2022/4765, T. 14.9.2022.

⁹⁰ Ankara 8. İdare Mahkemesi, E. 2022/582, K.2022/2707, T.21.11.2022.

1. İdarenin sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenler

Bazı durumlarda zarar doğuran idari davranış ile ortaya çıkan zarar arasındaki illiyet bağı araya giren bir başka olay nedeniyle ya zayıflamakta ya da tamamen ortadan kalkmaktadır. Bu durumda idarenin sorumluluğu ya tamamen ortadan kalkar yada azalmış şekilde devam edecektir. İdarenin sorumluluğu tamamen veya kısmen ortadan kalkmasına sebep olan haller mücbir sebep, beklenmeyen hal, zarar görenin kusuru, üçüncü kişilerin kusuru gibi sebeplerdir.

a. Mücbir sebep

Mücbir sebep idarenin iradesi dışında gerçekleşen, öngörülmesi ve her türlü dikkat ve özenin verilmesine rağmen önlenmesi mümkün olmayan ve de bir kamu hizmetinin yürütülmesini imkansız hale getiren, deprem, sel, toprak kayması, yıldırım düşmesi gibi olaylardır. Mücbir sebebin, idarenin sorumluluğunu kaldırabilmesi için olayın sadece öngörülmez olması yeterli olmayıp, bunun yanında önlenemez olması da gerekir. Yani, “mevcut her türlü tedbir alınsaydı, her türlü özen gösterilseydi, yine de zarar meydana gelecekti” demek gerekir. Fakat hemen belirtmek gerekir ki her olayın mücbir sebep olarak kabulü güçleşmekte idarenin elindeki bilgiler, istatistiksel veriler, iletişim imkanları ve uzman personel sayesinde olaylardaki öngörülmezlik unsuru giderek daralmaktadır. Diğer taraftan mücbir sebebin varlığı nedeniyle idari sorumluluğun ortadan kalkabilmesi için zarara yol açan olayın idarenin idaresi dışında gerçekleşen bir sebepten doğması gerekir. Mücbir sebep beklenmeyen hallerden farklıdır. Beklenmeyen hallerde zararı doğuran olay, kökeni itibarıyla sorumluluğu tartışılan kişinin faaliyeti içinde olduğundan kusurlu olmasa da objektif olarak sorumludur. Oysa ki mücbir sebepte, sorumlulukta ortadan kalkar. Çünkü mücbir sebep dışarıdan gelmekte ve idarenin bunu karşılamasına, mani olmasına maddi açıdan ve hukuken imkan yoktur.⁹¹

Mücbir sebeplerin bulunması halinde, idarenin zarar verici tutum ve davranışı ile zarar arasındaki illiyet bağı kesileceğinden, idarenin ne kusurlu sorumluluğu ne de kusursuz sorumluluğundan söz edilemeyecektir.⁹²

⁹¹ Oytan, Muammer, Hizmet kusuru nedeniyle idarenin sorumluluğu ve mücbir sebep anlayışında gelişmeler, Ankara 1999, s. 10-11

⁹² Yayla, İdare Hukuku I, s.155

b. Beklenilmeyen Haller

Beklenilmeyen haller mekanik bir kaza veya sebebin belirsizliğini koruduğu halde söz konusudur. Mücbir sebeplerin idarenin tutum ve davranışları dışında olmasına karşılık, beklenmeyen haller idarenin tutum ve davranışlarının içinde oluşur. Beklenilmeyen haller daha çok kişinin kusuru olmaksızın meydana gelen teknik arızalardır. Beklenmeyen hallerin varlığı durumunda zarar verici davranışla idare arasındaki ilişki ortadan kalkmaz. Bu sebeple beklenmeyen halin oluşması idarenin sorumluluğunu etkilemez; beklenmeyen halin meydana gelmesi halinde idarenin kusura dayanan sorumluluğu kalkar, kusursuz sorumluluğu ise devam eder. İdarenin kusura dayanan sorumluluğu söz konusu olduğu takdirde, beklenmeyen hal, kusur sorumluluğunu ortadan kaldıracığı için idarenin kusura dayanan sorumluluğu da ortadan kalkar.

c. Zarar Görenin Kusuru

Zarar görenin kusuru ile meydana gelen zarar sonucunda idarenin hem kusurlu hem kusursuz sorumluluğu her ikisi de ortadan kalkar. Zarar görenin kusuru zarar verici idari tutum ve davranış ile zarar arasındaki illiyet bağıını ortadan kaldırır. Davacı tüm kusurun kendisinden kaynaklandığı durumda idareden zararı isteyemeyecektir. Zarar, zarar görenin davranışı sonucu artmış ise idare kısmen sorumlu olacaktır. İdarenin sorumluluğu zarar görenin kusuru oranında azalır. Eğer kusursuz sorumluluk söz konusu ise mahkeme zarar görenin kusurunu tazminat miktarını hesaplarken dikkate alır.

d. Üçüncü Kişinin Kusuru

Üçüncü kişinin kusuru sonucu zarar meydana gelmişse idarenin sorumluluğu söz konusu olmaz. Bunun yanında üçüncü kişinin kusuru zararın artmasına neden olmuşsa, idarenin sorumluluğunda, üçüncü kişinin kusuru oranında azalma olur. Kusursuz sorumlulukta ise, üçüncü kişinin kusuru idareyi sorumluluktan kurtarmaz. İdare, tazminata mahkum edildikten sonra kusuru ölçüsünde üçüncü kişiye rücu etme imkanına sahiptir.

2. Maddi ve Manevi Tazminat Açısından Değerlendirme

Sahipsiz hayvanların sebep olduğu zararlardan idarenin kusur sorumluluğu çerçevesinde, zarara uğrayanın maddi ve manevi zararları karşılanmalıdır. Maddi zararın tespitinde zararın somut bilgi ve belgelerle ortaya konması gerekir. Örneğin Adana 1. İdare Mahkemesi, maddi tazminat talebinin dayanağı olan giderlere ilişkin olarak fatura gibi somut bir belgenin dosyaya sunulmaması nedeniyle davacının maddi tazminat talebini reddetmiştir⁹³. Bu karar İstinaf İncelemesi neticesinde onanmıştır⁹⁴. Ancak kimi durumlarda, zararın giderimi için devam eden bir tedavi süreci söz konusu olabilecektir. Böylesi durumlarda, giderlerin ne kadar olacağı hususunda bu alanda uzman bir bilirkişi veya bilirkişi heyetinden rapor alınarak karar verilmesi gerekebilecektir. Örneğin Danıştay 8. Dairesi⁹⁵ bir kararında, aynısıyla “....maddi zararın somut bilgi ve belgelerle ortaya konulamaması nedeniyle davacıların maddi tazminat isteminin reddine karar verilmiş ise de, davacılar çocuğunun vücudunda meydana geldiği ileri sürülen sabit izlerin giderilmesi için gereken estetik ameliyat masraflarının bir maddi zarar olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini belirlemek amacıyla öncelikle, yaralanan çocuğun vücudunda sabit bir iz olup olmadığı, sabit bir iz var ise ameliyat olmasının gerekip gerekmediği, ameliyat ile sabit izlerin kısmen veya tamamen giderilebilmesinin mümkün olup olmadığı, tıbben ameliyatın yapılması gerekiyor ise söz konusu ameliyat için yapılması gereken tedavi giderlerinin ne kadar olduğu hususunda bu alanda uzman doktor bir bilirkişi veya bilirkişi heyetinden rapor alınarak karar verilmesi gerektiğinden maddi tazminat

⁹³ Adana 1. İdare Mahkemesi, E. 2022/507, K. 2022/1562, T. 30.11.2022.

⁹⁴ Adana Bölge İdare Mahkemesi 4. İdari Dava Dairesi E. 2023/335, K. 2023/1108, T. 13/12/2023.

⁹⁵ Danıştay 8. Daire, E. 2014/7091, K. 2019/4371, T. 8.5.2019.

istemini reddeden Mahkeme kararında hukuki isabet bulunmamaktadır” biçiminde karar vermiştir.

Manevi tazminata ilişkin ise somut olayın gelişimi ve sonucu, idarenin olaydaki kusurunun niteliği ve ağırlığı dikkate alınarak ilgilinin durumu itibarıyla uğradığı manevi zarara karşılık takdir edilecek manevi tazminatın, manevi tatmin aracı olmasından dolayı zenginleşmeye yol açmayacak miktarda olmasına da dikkat edilerek belirlenmektedir. Özellikle manevi tazminat miktarın belirlenmesinde idarenin olaydaki kusurunun niteliğini ve ağırlığını ifade edecek ölçüde saptanması zorunlu bulunmaktadır⁹⁶.

Burada bir hususun daha vurgulanması gerekmektedir. Manevi tazminat ile amaçlananın, hizmet kusuruyla zarar veren idareyi, gerekli dikkat ve özeni gösterme konusunda etkili biçimde uyarmak olduğu içtihatlarda vurgulanmaktadır⁹⁷.

Karşılaştırmalı hukuka baktığımızda Fransız örneğinde, sahipsiz hayvanlar ile ilgili konularda yetkili idareler, belediye veya valiliktir. Örneğin Fransız Danıştay’ı bir kararında Belediye başkanının, hayvanların belediye karayolunda başıboş dolaşması durumunda, olaya müdahale etmesi gerektiğini belirtmiştir. Eğer belediye başkanı harekete geçmezse, hayvanların neden olduğu bir trafik kazasının mağduru olan bir vatandaş, yerel yönetimi sorumlu tutma hakkına sahip olacaktır⁹⁸. Ayrıca belediye başkanları,

⁹⁶ Danıştay 8. Daire, E. 2014/7091, K. 2019/4371, T. 8.5.2019.

⁹⁷ Ankara 8. İdare Mahkemesi, E. 2022/582, K. 2022/2707, T. 21/11/2022.

⁹⁸ “MC..A..., Bastia idari mahkemesinden, Castellare-di-Casinca belediyesinin karayolunda dolaşan başıboş sığırlardan dolayı gerçekleşen trafik kazasında uğradığını düşündüğü zarar için kendisine 6.700 Euro tutarında tazminat ödemesine karar vermesini talep etmiştir. İdare mahkemesi 13 Nisan 2017 tarih ve 1600060 sayılı kararıyla davacının talebini reddetmiştir. Marsilya idare mahkemesi, 1 Temmuz 2019 tarih ve 17MA02468 sayılı kararıyla, 14 Haziran 2017 tarihinde sicilde tescil edilen itiraz başvurusunu, idari yargı kanununun R.351-2 maddesi uyarınca Danıştay’a iletmiştir. Dosyadaki belgelerden,

başboş hayvanların yaratacağı problemlere son vermek için özel önlemler alarak bu yasağın etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak için adımlar atmadan; salt hayvanların başboş dolaşmasını yasaklayarak sorumluluktan kurtulamaz⁹⁹.

Somut uyuşmazlığın özellikleri dikkate alınarak, sorumlu idarelerin kusur oranları saptanıp; her bir idarenin kusurları oranında tazminat ödeme yükümlülüğü bulunmaktadır. Genelde mahkemelerin hizmet kusuru çerçevesinde belirlediği kusur oranları büyükşehir ve ilçe belediyeleri bakımından yarı yarıya oranla belirlenmektedir.

II. SAHİPSİZ HAYVANLARIN VERDİĞİ ZARARLARDAN DOĞAN SORUMLULUK SEBEBİYLE AÇILAN DAVANIN TÜRÜ

A. Genel Olarak İdari Yargıda Dava Türleri

İdari dava türleri İdari Yargılama Usulü Kanunun 2. maddesinde;

- “idarî işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için menfaatleri ihlâl edilenler tarafından açılan iptal davaları;

hayvanların kamuya açık yollarda başboş bırakılmasından dolayı iki hafta içinde üç trafik kazasının gerçekleştiği anlaşılmıştır. Anılan davada Castellare-di-Casina belediye başkanının, belediyenin kendi topraklarında 2010 yılında bir depolama yeri belirlendiği nedeniyle kolluk yetkilerinin kullanımında herhangi bir eksiklik yapmadığına karar vererek; kendisine ibraz edilen dosyadaki belgelerde bu deponun gerçekten kullanıldığı veya büyükbaş hayvanların başboş dolaşmasından kaynaklanan tehlikeyi önlemek için başka önlemler alınmadığı gerekçesiyle, idare mahkemesinin somut olayı yanlış değerlendirdiğine hükmetmiştir ve Castellare-di-Casina belediyesini, idari yargı kanununun (code de justice administrative) L.761-1 maddesi uyarınca MA..’ya toplam 2.000 avro ödemesine hükmetmiştir”. **Conseil d’État, No. 439350, T. 10.11.2021.**, Karar için bkz. <https://www.conseil-etat.fr/> (Erişim Tarihi: 13.11.2023)

⁹⁹ **Conseil d’État, No. 293882, T. 25.7.2007.** Karar için bkz. <https://www.conseil-etat.fr/> (Erişim Tarihi: 13.11.2023)

- idari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan muhtel olanlar tarafından açılan tam yargı davaları
- Tahkim yolu öngörülen imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar hariç, kamu hizmetlerinden birinin yürütülmesi için yapılan her türlü idari sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davalar,olarak” düzenlenmiştir.

Sahipsiz hayvanların verdiği zararlardan doğan uyuşmazlıklar idari yargıda tam yargı davası açılmak suretiyle incelenmektedir. Bilindiği gibi İdari Yargılama Usulü Kanununun 13. maddesi gereğince, idari eylemlerden doğan tam yargı davalarında, idareye başvurarak ön karar alınması zorunludur. Bu ön karar sonucuna göre, zarar gören dava açma süresi içinde idari yargıda tam yargı davası açabilecektir.

B. Sahipsiz Hayvanların Verdiği Zararlar Sebebiyle Açılan Tam Yargı Davaları

Sahipsiz hayvanların saldırması, ısırarak yaralaması gibi olaylar sebebiyle, idarelerin hizmet kusuru kapsamında sorumluluğunun olduğu; bu sorumluluk kapsamında maddi ve manevi tazminat istemiyle dava açabileceğini belirtmiştik. Sahipsiz hayvanların verdiği zararlar kapsamında açılan dava, maddi ve manevi zararların karşılanması istemli olarak açılan tam yargı davalarıdır.

Burada özellikle vurgulanması gerekir ki, sahipsiz hayvanların kişilerin bedensel ve ruhsal bütünlüğüne verdiği zararlar sebebiyle açılan tam yargı davalarının niteliği gereği, takdir edilecek manevi tazminat miktarının, benzeri olayların bir daha yaşanmaması için caydırıcı ve aynı zamanda cezalandırıcı bir miktarda olması gerekmektedir. Yargı

yerleri bu kriteri esas alarak manevi tazminat miktarını belirlemektedir¹⁰⁰.

1. Görevli ve Yetkili Mahkeme

İdari yargıda görev ve yetki kamu düzenine ilişkindir. Taraflar anlaşarak aksi yönde karar alamazlar.

Sahipsiz hayvanların verdiği zararlardan doğan davalarda görevli mahkeme idare mahkemeleridir. Özel bir düzenleme olmadığından, tam yargı davaları için öngörülen genel yetki kuralı geçerlidir.

2. Ön Karar Alma Zorunluluğu (Zorunlu İdari Başvuru)

İYUK m. 13 kapsamında zarar görenin dava açmadan önce idareye başvuruda bulunarak bir karar alma zorunluluğu bulunmaktadır. Çünkü idari işlemlerden farklı olarak bu tür tam yargı davalarına konu olacak uyuşmazlıklarda idarenin konu hakkındaki iradesi belli değildir. Bu başvuru üzerine idarenin doğrudan reddetmesi ya da susması halinde bir diğer ifadeyle zımni red kararı vermesi ile dava açma süresi içinde idareye karşı maddi ve/veya manevi tazminat istemli tam yargı davası açabilecektir.

Ön karar alma bir dava şartıdır. Bu yol tüketilmeden doğrudan dava açılmayacağından; böylesi bir durumda Mahkeme dosyayı merciine tevdi kararı verecektir.

Ön karar alınması belli bir süreye bağlıdır. İdari eylemden hakları ihlal edilmiş kişilerin idari dava açmadan önce, bu eylemleri yazılı bildirim üzerine veya başka suretle öğrendikleri tarihten itibaren 1 yıl ve her halde eylem tarihinden itibaren 5 yıl içinde ilgili idareye başvurmaları gerekmektedir.

Burada dikkat edilmesi gereken husus zarar sahipsiz hayvanın saldırması ile gerçekleşmiş olduğundan kural olarak

¹⁰⁰ Sakarya 1. İdare Mahkemesi, E. 2018/177, K. 2018 532, T. 01.06.2018.

uzun soluklu tedaviyi gerektirir durumlar hariç olayın meydana geldiği tarih itibarıyla 1 yıl içinde zararın giderimi için sorumlu idareye başvuru yapılmalıdır.

3. Davanın Tarafları

Bu tür davalarda davalı idare birden fazla olabilecektir. Son içtihatlardan da görüldüğü üzere, davalı idare olarak belediyelerin yanında artık valilikler de özellikle gözetim ve denetim yükümlülüğünün devam ettiği gerekçesiyle Mahkemece hasım mevkiine alınmaktadırlar. Örneğin Danıştay bir Kararında¹⁰¹, Orta Doğu Teknik Üniversitesine

¹⁰¹ Danıştay 8. Daire, aynısıyla “Dava, ODTÜ’ye ait orman arazisi içindeki Oran Parkında yürüyüş yaparken bir grup sokak köpeğinin saldırısına uğrayarak hayati tehlikeye maruz kalacak derecede yaralanan davacı tarafından olay sebebiyle uğradığını belirttiği 10.000 TL maddi ve 100.000 TL manevi zararın tazmini istemiyle açılmıştır. İdare Mahkemesince; idarenin tazminat ödemekle yükümlü tutulabilmesi için, görev alanı içerisine gerçekleştirdiği bir işlem veya eylem nedeniyle bir zararın oluşması, bu zarar ile idarenin eylemi veya eylemsizliği arasında illiyet bağının bulunması gerektiği, davacının köpeklerin saldırısına uğrayarak yaralandığı yerin, Çankaya Belediyesinin yetki ve sorumluluğunda bulunduğu ve mülkiyetinin de Orta Doğu Teknik Üniversitesine ait olduğu, bu bölgedeki sahipsiz ve başıboş hayvanların toplatılması öncelikle adı geçen idarelerin sorumluluğunda bulunduğu, başıboş ve sahipsiz hayvanların aşılanıp rehabilite edildikten sonra öncelikle alındıkları ortama bırakılmaları gerektiği, olayın meydana geldiği yerin halka açık olmadığı hususları göz önüne alındığında, köpek saldırısı sonucu davacının uğramış olduğu maddi ve manevi zararın oluşmasında davalı idarenin hizmet kusurunun bulunmadığı gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiştir. Olayda; söz konusu yerde daha önce de benzer olayların yaşanmasına karşın gerek taşınmaz maliki ve idarecisi olan üniversite yönetimi tarafından yerel yönetimlere durumla ilgili bilgilendirme yapılmadığı ve önlem alınmadığı, gerekse Belediye Yasaları ile 5199 sayılı Yasa uyarınca beldedeki insan ve çevre sağlığı açısından artık tehdit mahiyetinde bulunan saldırgan sokak hayvanlarını toplayıp rehabilite etme konusunda Valilik, büyükşehir ve ilçe belediyesinin görevlerini gereği gibi yapmadığı ve kusur sorumluluğunun bulunduğu açıktır. Bu itibarla; İdare Mahkemesince, olayda sorumluluğu bulunan Ankara Valiliği, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Rektörlüğü ve Çankaya Belediye Başkanlığı da hasım konumuna alınarak dosya tekemmül ettirildikten sonra, davacının maddi zararı somut bilgi ve belgelerle ortaya konularak ve manevi zarara ilişkin koşulların oluşup oluşmadığı değerlendirilerek bir karar verilmesi gerekirken, yukarıda

ait ormanlık alan olan Oran Parkında gerçekleşen sahipsiz ve başıboş köpeklerin saldırısına uğrayarak ağır yaralanan davacının, aynı yerde defalarca aynı olaylar yaşanmasına rağmen kent içinde ve yaşam alanlarında sahipsiz, başıboş ve güçten düşmüş hayvanları toplayarak, barınaklarda muhafaza etmeyen ve gerekli tedbirleri almayan davalı idarenin hizmet kusurunun bulunduğundan bahisle, Ankara Büyükşehir belediye başkanlığına açtığı davada idarenin dava red kararı sonucunda davalıların olayda sorumluluğu bulunan Ankara Valiliği, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Rektörlüğü ve Çankaya Belediye Başkanlığı da hasım konumuna alınarak dosya tamamlandıktan sonra, davacının maddi zararı somut bilgi ve belgelerle ortaya konularak ve manevi zarara ilişkin koşulların oluşup oluşmadığı değerlendirilerek bir karar verilmesi gerektiği belirterek kararı bozmuş olmaktadır.

Davacı ise sahipsiz hayvan saldırısına uğrayan ve bu saldırıdan zarar gören kişilerdir. Ancak saldırı neticesinde ölüm gerçekleşmiş ise; bu durumda vefat edenin bakmakla yükümlü oldukları anne, baba, eş, çocuk ve/veya kardeş de davacı olarak destekten yoksun kalma tazminatı ile manevi tazminat isteyebilecektir.

Sahipsiz hayvanlarının saldırılarında meydana gelen zararın tazmini istemiyle açılan tazminat davasında husumet yönünden bir birliktelik bulunmadığından, bu çeşit davalardaki husumet sorununun kanun yararına bozma kararı doğrultusunda giderilmesi hukuka daha uygun olacaktır. Bu uygulama davaların da en az masrafla giderilmesini de katkı sağlayacaktır. Bu nedenle, kanun yolunda mahkeme kararlarının husumet yönünden bozulması yargılamanın gecikmesine sebebiyet vermektedir.¹⁰²

yer verilen gerekçelerle davalı idarenin hizmet kusuru bulunmadığından bahisle davanın reddine karar veren İdare Mahkemesi kararında hukuki isabet görülmemiştir.” Biçiminde karar vermiştir.Danıştay 8. Daire, E.2012/6599, K. 2018/6994, T. 15.11.2018

¹⁰² ERASLAN, Yunus. Türkiye’de Sahipsiz Sokak Köpek Saldırılarındaki İdarenin Hukuki Sorumluluğu, Türk İdare Dergisi(Aralık 2022)s.106

4. Dava Açma Süresi

İYUK m. 13/1 uyarınca tazminat talebinin kısmen veya tamamen reddedilmesi durumunda ret işleminin tebliğini izleyen günden itibaren dava açma süresi içinde tam yargı davası açabilir. İdare mahkemelerinde genel dava açma süresi 60 gündür (İYUK m. 7/1). Ön karar başvurusuna idarenin otuz gün içinde cevap vermeyerek suskun kalması zımnirettir. Talep hakkında otuz gün içinde cevap verilmediği takdirde de bu sürenin bittiği tarihten itibaren dava açma süresi içinde tam yargı davası açılabilir. Zımnî red süresinin hesaplanmasında birinci gün idareye başvuru tarihidir¹⁰³.

Davacı tarafından başvurulacak idareyi karıştırmaması yada yanlış idari merciye başvurulması sonucu başvurulmuş idarenin otuz gün içinde cevap vermemesi de zımnî ret olarak kabul görecektir. Nitekim otuz gün içinde konunun bir başka idareyle ilgili olduğu kendisine bildirilmeyen davacı, tam yargı davasında ön karar başvurusunu yapmış olup; yargı yerince davalı konumuna alınan idareye de başvuru şartının aranması, idari yargılama usulünde görülen hasım düzelterek, idari davanın bir an önce sonuçlandırılması kuralıyla bağdaşmayacaktır.

5. Tazminatın şekli ve hesaplanması

Zararın karşılanması eski hale getirme, aynen tazmin ve bir miktar para ödemesi şeklinde olabilir. İdare hukukunda verilen zararlar genelde para ile karşılanır. Tazminat miktarı belirlenirken davacının istediği sınırlar içinde kalmak zorunludur. Zararı doğuran idari işlemlerin hükümleri devam ettiği sürece devam eden zararların da tazmin edilmesi mümkündür. Fakat idari işlem ile tam yargı davasının birlikte açılması durumunda dava açıldıktan sonra, karara bağlanana kadar geçen süre içinde uğranılan zararların ayrı bir tam yargı davası ile talep edilmesi gerekir.¹⁰⁴ Tazminat hesaplanırken gerçek zarar dikkate alınır. Sebepsiz zenginleşmeye vücut

¹⁰³ ÖZELÇİ, M. Aytaç, ALTINOK ÇALIŞKAN, Elif, “İmar Planlarına Karşı İtiraz ve Dava Açma Süresi Yönünden Güncel Karar Analizi”, Prof. Dr. Turhan ESENER’e Armağan, 2016, 1309-8837, 15, 1, 567-587.

¹⁰⁴ Gözübüyük- Tan İdari Yargılama Hukuku

verecek şekilde bir tazminata hükmedilemez. Maddi azalma ne ise verilecek tazminat miktarı da o kadardır. Tazminat hesaplanırken yeri geldiği takdirde bilirkişiden de yardım alınabilir. Faiz hususunda da taleple bağlılık ilkesi gereği faiz talep edilmemişse idari yargı yeri kendiliğinden faize hükmedemez.

Uygulanması

C. Tam Yargı Davasının Hukuki Sonuçları ve

1. Tam Yargı Davasının Sonuçlanması Üzerine Verilebilecek Kararlar

İdari yargı yeri tam yargı davası sonucu dava konusu uyuşmazlığı ya davanın ön koşulları yani usulden ya da esastan reddeder veya davayı kabul ederek yapılan haksızlığın giderilmesine ya da tazminat ödenmesine karar verir¹⁰⁵.

Sahipsiz hayvanların verdiği zararlardan sorumluluğun konu edildiği tam yargı davalarında, davalı idarelerin sorumluluk oranları da davanın kabul edilmesi halinde mahkeme kararında belirtilir. Sonuç olarak tam yargı davası ile idare bir şey yapmaya ya da yapmamaya veya bir miktar para ödemeye mecbur bırakılır.

2. Tam Yargı Davasının Reddi

a. Davanın Usulden Reddi

Dava ön koşullar yönünden reddedilmişse, 30 günlük yasal süre içerisinde eksik olan ön koşullar yerine getirilerek dava yeniden açılabilir. Bu açıdan iptal davası ile tam yargı davası arasında fark yoktur¹⁰⁶.

¹⁰⁵ ATAY, “İdari Yargılama Hukuku”, s. 393.

¹⁰⁶ SANCAKDAR, Oğuz, ÖNÜT, Lale Burcu, “İdari Yargılama Hukuku”, 5. Baskı, Seçkin, Ankara, 2023, s. 336.

b. Davanın Esastan Reddi

Davanın esastan reddi halinde, mahkeme ortada bir hak ihlali olmadığına karar vermiştir ve bu karar artık tarafları bağlar. Bu nedenle davacı aynı nedene dayanarak yeni bir dava açamaz.

3. Tam Yargı Davasının Kabulü

Tam yargı davasının kabul edilmesi üzerine artık davalı idarenin meydana gelen hak ihlalinin karara uygun gidermesi gerekir. Bu tür davalar üzerine verilen kararlar üçüncü kişileri etkilemez. Verilen kararlar tarafları bağladığı gibi kesin hükmündedir.

4. Tam Yargı Davasında görülebilen bazı durumlar

a. Uyuşmazlık konusu miktarın belirsizliği

Zarar belli değilse açılacak tam yargı davasında miktar belirtmeden de dava açılabilir. Dava açıldığı zaman miktar belli değilse bu husus ayrı bir tam yargı davasına vücut verebilir. Sahipsiz hayvanların insan vücuduna verdiği ve o an için tespit edilemeyen zararlarda da miktar en baştan belirtilmeye bilecektir. Ancak bir miktar belirtilmiş ve bu miktarın az olduğu arttırılması gerektiği kanaatine varılırsa İYUK md. 16/4 te belirtildiği üzere bir defaya mahsus olarak nihai karar verilinceye kadar harcı ödenmek suretiyle zarar miktarı arttırılabilecektir.

b. Tam Yargı Davasında Faiz

Tam yargı davalarında dilekçede belirtilen miktara bağlı olarak dava tarihinden itibaren yasal faiz hesaplanmaktadır. Ancak zarar tarihinin baz alınarak hesaplanması tarafınca daha adil sonuçlar doğuracaktır.

Örneğin Konya Bölge idare mahkemesi bir Kararında¹⁰⁷, ilk derece mahkemesinin hükmedilen toplam 5.000,00-TL lik tazminatın idareye başvurma tarihinden itibaren işletilecek yasal faizi ile birlikte davalı idareden alınarak davacıya ödenmesine, fazlaya ilişkin tazminat istemlerinin reddine karar verdiği, davacı vekilince idareye başvurma tarihinden önceki tarih olan olay tarihinden itibaren yasal faizin işletilmesi gerektiğinden istinaf talebi ile dosyanın Konya Bölge İdari Dava Dairesi önüne geldiği idareye başvuru tarihinin esas alınması gerektiği belirttiğinden davacı talebinin reddine karar verildiği.

Şu hususu da belirtmek gerekir ki asıl alacaktan bağımsız olarak faizin idareden istenmesi durumunda idareye başvurmadan doğrudan tam yargı davası açılabilecektir.

Konya Bölge 4. İdari dava dairesi aynısıyla “Davacı tarafından, Antalya İli, Döşemealtı İlçesi, Atatürk Cad. üzerinde sahipsiz köpekler tarafından saldırıya uğrayarak elinden yaralandığından bahisle fazlaya ilişkin hakları saklı kalmak üzere uğranıldığı ileri sürülen 1.000,00-TL maddi ve 30.000,00-TL manevi zararın, olay günü eşi ve çocuğu ile birlikte alışveriş yapmak üzere markete gittiğini, market çıkışı eve dönerlerken köpeğin yaklaştığı ve aniden 9 yaşındaki oğluna saldırdığını, çocuğunu köpektan kurtaran eşine aynı köpeğin saldırarak yaraladığını, eşini ve çocuklarını kurtarmaya çalışırken köpeğin kendisine saldırdığını, elinden ciddi şekilde yaralandığını, olayın üzerinden uzun zaman geçmesine rağmen elini yumruk şeklinde kapatamadığını, sağ elinin yaralandığı ve elinde işlev kaybının oluştuğu, işlev kaybının maluliyet meydana getirecek düzeyde olduğu, olay nedeniyle Eğitim ve Araştırma Hastanesinde tedavi gördüğünü ileri sürerek işleyecek yasal faizi ile birlikte tazminine karar verilmesi istemiyle açılmıştır. Davacı vekili tarafından; hükmedilen tazminatın yaşanan olayın vahşeti karşısında çok düşük kaldığı, hükmedilen tazminata işleyecek faizin başlangıç tarihinin olay tarihi olması gerektiği ileri sürülerek kaldırılması, davalı idare vekili tarafından; davanın husumet yönünden reddi gerektiği, bu husus dikkate alınmadan davanın esastan incelenmesinin hukuka, usul ve yasaya aykırı olduğu, 5216 sayılı Kanunun 7/m maddesinde belirtildiği üzere hayvan barınaklarının yapımı ile ilgili yetki ve görevin Büyükşehir Belediyelerinde olduğu ileri sürülerek kaldırılması istenilmektedir.” biçiminde karar vermiştir. Konya Bölge İdare Mahkemesi 4. İdari Dava Dairesinin 02/07/2020 GÜN 2019/846 Esas 2020/596 Karar Sayılı

5. Tam Yargı Davasının Sonucunda Verilen Kararın Yerine Getirilmesi

Anayasanın, 138/son hükmü gereğince, Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.

İdari Yargılama Usulü Kanunun 28. Maddesine göre, “Danıştay, bölge idare mahkemeleri, idare ve vergi mahkemelerinin esasa ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin kararlarının icaplarına göre idare, gecikmeksizin işlem tesis etmeye veya eylemde bulunmaya mecburdur. Bu süre hiçbir şekilde kararın idareye tebliğinden başlayarak otuz günü geçemez. Konusu belli bir miktar paranın ödenmesini gerektiren davalarda hükmedilen miktar ile her türlü davalarda hükmedilen vekalet ücreti ve yargılama giderleri, davacının veya vekilinin davalı idareye yazılı şekilde bildireceği banka hesap numarasına, bu bildirim tarihinden itibaren, birinci fıkrada belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde yatırılır.” Birinci fıkrada belirtilen süreler içinde ödeme yapılmaması halinde, genel hükümler dairesinde infaz ve icra olunur.

Tam yargı davası sonucunda verilen karar bir miktar paranın ödenmesi ise ve verilen 30 gün içinde para ödenmemiş ise icra dairesine gidilerek genel hükümlere göre ilgili idarenin mal varlıkları haczedilebilecektir.

İdari Yargılama Usulü Kanunun 28/6. Maddesine göre, kararın yerine getirilmesinde gecikme olması halinde idarece alacaklıya yasal gecikme faizi ödenir.

Gecikme faizi ödenmesi konusunda taraflar arasında çıkabilecek uyuşmazlıklar hakkında idari yargıda dava açılabilir¹⁰⁸.

6. Tam Yargı Davasının Sonuçları

Hakim talebe bağlı olarak yapılan haksızlığın giderilmesine karar verecektir. Böylece hakim idareyi bir şeyi yapmaya, yapmamaya ya da belli bir miktar parayı tazminat olarak ödemeye mahkum eder. İdareye neyi yapması gerektiğini de hakim taktir edecektir.

Tam yargı davası kabul edilebilirlik şartları açısından reddedilmişse, kanunun öngördüğü süre içinde eksik olan kabul edilebilirlik şartları tamamlanarak dava yeniden açılabilir. Eğer dava esastan reddedilmişse idari yargı yerinin kararı kesin hüküm niteliğinde olup davacı aynı nedene dayanarak yeni bir dava açamayacaktır.

İdarenin kusura dayalı ya da kusursuz sorumluluğunun yanında, Anayasanın öngördüğü sosyal hukuk devleti anlayışına uygun olarak ve bu temel üzerinde, kollektif sorumluluk anlayışı çerçevesinde bilimsel ve yargısal içtihatlar ile geliştirilen sosyal risk ilkesi denir.

III. KAMU GÖREVLİSİNİN GÖREVLERİNİN İFASI İLE İLGİLİ SORUMLULUĞU

A. Ceza Hukuku Kapsamında Sorumluluk

Kamu idaresinin güvenilirliğine ve işleyişine karşı suçlar kapsamında düzenlenen görevi kötüye kullanma suçu, sahipsiz hayvanların verdiği zarar kapsamında kamu görevlilerinin, görevinin gereklerini yapmakta ihmal veya

¹⁰⁸ SANCAKDAR, ÖNÜT, “İdari Yargılama Hukuku”, s. 339.

gecikme göstererek, kişilerin mağduriyetine veya kamunun zararına neden olup olmadığı noktasında söz konusu olabilecektir. Ancak uygulamada görevli ve yetkili kamu görevlisinin, görevi ihmal sebebiyle sorumluluğuna gidilebilmesi çok kolay değildir. Örneğin bir olayda, ilk derece mahkemesi olarak Başkale Asliye Ceza Mahkemesi¹⁰⁹, suç tarihinde belediye zabıta ekiplerinin başında bulunan sanığın Belediye Zabıta Yönetmeliğinin 11'inci maddesinin dördüncü bendinde belirtilen zabıta görevlerinden olan sahipsiz ve başıboş hayvanları muhafaza altına alma ve tehlike yaratması muhtemel olanları etkisiz hale getirme görevini yerine getirmediği, sanığın savunmalarında bu konuda yaptığını belirttiği çalışmaların yetersiz olduğunun, somut olayda 8 yaşındaki bir çocuğa 12 köpeğin saldırmasıyla net bir şekilde görüldüğü kabul edilerek, sanığın atılı suçu işlediğinden bahisle cezalandırılması yoluna gidilmiştir. Söz konusu olayda Yargıtay 5. Ceza Dairesi 88 , sanığın sahipsiz hayvanlarla ilgili yasa ve yönetmelikler doğrultusunda görevini yaptığını savunması, ilgili Belediye Başkanlığı tarafından sanığın, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu kapsamında 2014 yılı içerisinde 135 defa sokak hayvanları hakkında tespit ve kısırlaştırma çalışması yapıp kanun gereği alındıkları yere bıraktığına dair tespit formlarının gönderildiği ve somut olayda çocuğun köpekler tarafından yaralanmasında olayın yaşandığı bölgeden sahipsiz köpekler ile ilgili bir ihbar gelmediği de nazara alındığında; sanığın aksi kanıtlanamayan savunmasına göre üzerine atılı suçu işlediğine dair yeterli delil olmadığından beraati yerine yazılı şekilde mahkumiyetine karar verilmesi, hukuka aykırı bulunmuştur. Sahipsiz hayvan yönetiminden sorumlu olan idare adına, görev ve yetkileri kullanan kamu görevlisinin, bu konuda görevi ihmal suçunu işleyip işlemediği somut

¹⁰⁹ Başkale 2. Asliye Ceza Mahkemesi, E.2015/34, K.2016/165, T. 23.06.2016.

delillere dayalı yapılacak değerlendirme ile ortaya konulmalıdır. Bu konuda 5199 sayılı Kanun ve ilgili yönetmelik hükümleri dikkate alınarak değerlendirme yapılması ve sanığın suç kastıyla hareket ettiğine ilişkin delillerin nelerden ibaret olduğunun mutlaka ilgili kararda tartışılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

5199 sayılı Kanun'un 28/A maddesi gereğince, “kamu görevlilerinin bu görevlerinin ifası ile ilgili olarak şahsen hayvana karşı işledikleri suçlardan sorumluluğu düzenlenmiştir. Kimi yasal istisnalar dışında, Kanunun 28/A maddesinde sayılan öldürme ve kötü muamelede bulunma fiillerinin, hayvanlara bakmak veya onları korumakla görevlendirilmiş kişiler tarafından işlenmesi halinde verilecek cezanın yarı oranında artırılması düzenlenmiştir.”

Bununla birlikte kamu görevlilerinin icrai veya ihmali suretle görevin gereklerine aykırı hareket etmeleri durumunda, TCK'nın 257. maddesinde düzenlenen “görevi kötüye kullanma suçu” işlenmiş olacaktır. İlgili kamu görevlisinin disiplin sorumluluğu da doğabilecektir.

Ayrıca TCK 177 kapsamında da değerlendirme yapılması gerekmektedir. Sahipsiz hayvanların yönetimi konusunda Danıştay kararlarında, sokak köpekleri tarafından insanların zarar görmesi halinde valilik, büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyelerinin doğan zarardan sorumlu oldukları kabul edilmektedir. Bu durumu TCK m. 177 kapsamında ele aldığımızda, sahipsiz hayvan yönetiminde görevli ve yetkili idarelerin görevli kamu personellerinin sorumluluğu doğabilir mi? Türk Ceza Kanununun “*Hayvanın Tehlike Yaratabilecek Şekilde Serbest Bırakılması*” başlıklı 177. Maddesi aynısıyla “*Gözetimi altında bulunan hayvanı başkalarının hayatı veya sağlığı bakımından tehlikeli olabilecek şekilde serbest bırakan veya bunların kontrol altına alınmasında ihmal*

gösteren kişi, altı aya kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır” biçimindedir. Madde metninden de anlaşılacağı üzere suçun hayvanın serbest bırakılması veya kontrol altına alınmada ihmal gösterilmesi şeklinde işlenebileceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla gözetim yükümlülüğüne aykırı olabilecek biçimde hayvanın serbest bırakılmasında ilgili kamu görevlisinin sorumluluğunun doğabileceği söylenebilecektir. Ancak bu yönde verilmiş bir güncel karar bulunmamaktadır.

Hayvanların kişilere verdiği zararlar, özellikle savunmasız küçük çocukların ağır yaralanması hatta hayati tehlikelerinin doğması nedeniyle sosyal bir sorun olarak var olan sahipsiz hayvanların denetimi sorununun çözülmesi gereken önemli bir konudur. Bu sorunun çözümünde ilgili kişilerin sorumluluğuna gidilebilmesi durumun ciddiyetini ortaya koyacaktır. Böylece ilgili kamu personeli daha özenli davranabilecektir.

B. Disiplin Hukuku Kapsamında Sorumluluk

Ceza, topluma mahsus derecede zarar veren fiiller karşılığı olarak Devletin kanun ile ihdas eylediği ve izlediği diğer maksatlar yanında, özellikle suçu işleyeni bazı mahrumiyetlere tabi kılmak ve böylece toplumun işlenen fiili tasvip etmeme duygusunu belirtmek üzere kazaî bir kararlar ve sorumluluk derecesi ile orantılı bir şekilde uygulanan korkutucu bir müeyyide olarak karşımıza çıkar. Bir kamu veya özel teşkilat düzenini devam ettirmek, onun, verimli, süratli ve yararlı bir biçimde çalışmasını sağlamak, onur ve saygınlığını korumak amacıyla yaptırımlar getirilebilir. İşte disiplin cezası adı verilen bu yaptırımlar memurun mesleki hayat ve vazifesinde görülen yolsuzluklara karşı

uygulanmaktadır ¹¹⁰. Gerçekten de disiplin cezaları, “kamu hizmetlerinin yürütülmesi ve kamunun yararının devamlılığının sağlanması amacıyla kamu görevlileri için görev yetki ve sorumlulukları bakımından yasal olarak getirilmiş bulunan yaptırımlardır” ¹¹¹ . Disiplin sorumluluğu açısından da hayvanların başıboş bırakılması ve sonucunda verdiği cezalardan kamu görevlisinin disiplin cezası alması mesleği kaybetme korkusuyla karşı karşıya gelmesi sonucunda görevlerini layığıyla yapıp sahipsiz hayvanların vereceği zararı en aza indirecektir.

¹¹⁰ ONAR, Sıddık Sami, **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, C.2, İstanbul, 1966, s.1188

¹¹¹ PINAR, İbrahim, **Devlet Memurları Kanunu Şerhi ve İlgili Mevzuat**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 1999,s. 1187

SONUÇ

Sahipsiz hayvanlar yönünden, hayvan refahını sağlamak, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamak, bu konuda uluslararası standartlara uyumun gerçekleştirilmesi amacıyla yapılacak düzenlemeleri, alınacak önlemleri, sağlanacak eşgüdümü, denetim, sınırlama ve yükümlülükler ile tâbi olunacak cezaî hükümleri düzenleyen temel mevzuat 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ile Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği'dir. Ancak şunu belirtmekte yarar vardır: bu temel mevzuat sadece sahipsiz değil tüm hayvanların korunmasına ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Özellikle hayvan refahının temeli sayılan “yaşama hakkı” bütün hayvanlar için mevzuatımızda öngörülmüş bir haktır. Ancak konumuz sahipsiz hayvanlar olarak sınırlandırıldığından çalışmamızda bu sınırlamaya özen gösterilmeye çalışılmıştır.

İdarelerin mevzuat kapsamında görev ve yetkileri, başta sahipsiz hayvanların istisnai durumlar dışında öldürülmelerinin yasak olduğu düzenlemesine uygun olarak, bu hayvanlardan doğabilecek zararların önlenmesi ve kontrolsüz üremelerinin engellenmesi için kısırlaştırılması, aşılması ve ihtiyaca uygun olarak rehabilite edilmesi ve takibinin yapılabilmesi için hayvanların kayıt altında tutulmasını sağlamaktır. İdare sahipsiz hayvanlara hakkında kamu düzeninin genel sağlığın korunmasına yönelik mevzuattan doğan görevlerini yerine getirdikten sonra, hayvanları öncelikle alındıkları ortama bırakması esastır.

Ancak sahipsiz hayvan sayısında kontrolsüz artışın olması sadece çevre sorunlarına neden olmakla kalmayıp; kişilere de maddi ve/veya manevi nitelikte zarar verebilmesine sebep olmaktadır.

İdarelerin sahipsiz hayvanların bakım ve gözetimi, korunması, saldırgan olanlarının eğitilmesi ve sahiplendirilmeleri, hayvan bakımevlerinin kurulması gibi birtakım görev ve sorumluluklar, Danıştay'ın son içtihatları da değerlendirildiğinde sadece belediyelere ait değildir; aynı zamanda gözetim ve denetim yükümlülüğü kapsamında valilikler de doğabilecek zarardan kusurları oranında sorumludurlar. İdarenin bu konudaki sorumluluğu “hizmet kusuru” na dayalı bir sorumluluktur.

İdarenin temel hedefi ve amacı idare edilenlerin zararlarını doğmadan önleyici tedbirler alarak başta temel hak ve özgürlüklerin temin edilmesini sağlamak olmalıdır. Bu nedenle doğabilecek zararların önlenmesinde toplumsal çözüm üretmede ortak bilincin oluşturulmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede, sivil toplum kuruluşlarının ve paydaşlarının toplumsal fayda odaklı çalışmalarının arttırılması ile bu tür projelerin idarece desteklenmesi; sahipsiz hayvanların temel sorunları olan “beslenme”, “barınma”, “sağlık ihtiyaçlarının temin edilmesi” ve “sahiplendirilme” bilincinin topluma kazandırılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. İdarenin “özendirme” ve “destekleme” faaliyetleri kapsamında kabul edilebilecek bu tür projelere ağırlık vermesi, kimi projelerde paydaş olarak bulunması hem projelerin tanınırlığı temin etme hem de kaynak noktasında ilgili projenin kalitesi yönüyle önemli katkı sağlayacaktır. Son olarak belediyelerin yeterli istihdamın sağlandığı, veterinerlik alanında ihtisaslaşmış insan gücüyle çalışan birimlerin kurulması da

sorunla mücadelede akılcı bir yöntem olarak düşünölmektedir.

KAYNAKÇA

AKGÜNER, Tayfun, “İdare Hukuku”, 9. Bası, Der Yayınları, 2021.

AKKOYUNLU, “Mahalli İdarelerin Sokak Köpeklerinin Verebileceği Zararlar ile İlgili Yükümlölükleri ve Bu Yükümlölüklerin Mahalli İdareler Arasındaki İlişkiler Bakımından Değerlendirilmesi” *DÜHFD, Cilt: 27, Sayı: 46, Yıl: 2022*, s. 3-63 3

AKYILMAZ, Bahtiyar/SEZGİNER, Murat/KAYA, Cemil, “Türk İdare Hukuku”, 17. Baskı, Seçkin Yayınları, 2023.

ALTINOK ÇALIŞKAN, Elif, “Dijital Dönüşümün Getirdiği Yeniliklerin Kamu Hizmetine Uyarlanmasında Yeni Bir Kavram Olarak ‘Ortak Hizmet Sunumu’ Üzerine Değerlendirmeler”, 6th International Management and Social Research Conference, Proceeding Book Volume I, January 16-18, 2021 İstanbul, ISBN: 978-605-65197-9-6.

ARMAĞAN Tuncay, “İdarenin Sorumluluğu ve Tam Yargı Davaları”, Seçkin Yayınevi, Ankara, 1997, s.11

ATAY, E. Ethem, “İdare Hukuku”, Turhan, Ankara 2006.

AYDOĞDU, Murat/MERAL, Ö. Oğuzhan, **“Sahipsiz Köpeklerin Popülasyonunun Kontrol Altına Alınması ve Buna İlişkin Hukuki Altyapının Oluşturulması”**, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan, Cilt: 21, Özel Sayı, Yıl: 2019,

BİLGİLİ, Ali, **“Sahipsiz Hayvanların Şehir, Çevre ve Halk Sağlığı, Hayvan Sağlığı ve Hayvan Refahı Yönünden Kontrolünde Bakanlıklar Arası İşbirliğinde Karşılaşılan Aksaklıklar ve Çözüm Önerileri”**, Icontech International Journal of Surveys, Engineering, Technology, Volume 5 (2021) Issue 4, s. 34.

ÇAĞLAYAN, Ramazan, **“Tarihsel Teorik ve Pratik Yönleriyle İdarenin Kusursuz Sorumluluğu”**, Asil Yayınları, 1. Baskı, 2007.

ÇAĞLAYAN, Ramazan, **“İdare Hukuku Dersleri”**, Adalet Yayınevi, 6. Baskı, 2018

DERBİL, Süheyp, **“Kamu Hizmeti Nedir?”**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7.3 (1950).

DURAN, Lütfi, **“Türkiye İdaresinin Sorumluluğu”**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 138.

DURAN, Lütfi, **“İdare Hukuku Ders Notları”**, İstanbul Üniversitesi Fakülteler Matbaası, 1982.

DÜREN, Akın, **“İdare Hukuku Dersleri”**, Sevinç Matbaası, 1979.

ERASLAN, Yunus, **“Türkiye’de Sahipsiz Sokak Köpek Saldırılarında İdarenin Hukuki Sorumluluğu”**, Türk İdare Dergisi(Aralık 2022)

ERTAŞ, Şeref, “Çevre Hukuku ve Hayvan Hakları Hukuku”, 2. Baskı, İzmir, 2012 479-513. sayfa

GÖZLER, Kemal, “Mahalli İdareler Hukukuna Giriş”, Ekin Yayınevi, 2018.

GÖZLER, Kemal, “İdare Hukuku”, C. I, 3. Baskı, Ekin Yayınları, 2019.

GÖZLER, Kemal, “İdare Hukuku”, C. II, 3. Baskı, Ekin Yayınları, 2019.

GÖZLER, Kemal, KAPLAN, Gürsel, İdare Hukukuna Giriş”, Ekin Yayınevi, 2012.

GÜLAN, Aydın, “Türkiye’de Kamu Hizmetlerinin Gelişimi”, İÜHFM, C. LVI, S.1–4.

GÜLOĞLU, Yavuz, Türkiye’de Koruma Altındaki Yabani Hayvanların Vermiş Olduğu Zararlardan İdarenin Hukuki Sorumluluğu, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2018

HATİPOĞLU, Mehmet, “Sahipsiz Sokak Köpeklerinin Vermiş Olduğu Zararlar Bağlamında İdarenin Kusur Sorumluluğu”, Legal Hukuk Dergisi, Cilt No.:20, Sayı No.:240,2022, s.4683-4722

KALABALIK, Halil, “İdari Yargılama Usulü Hukuku” 17. Baskı, Seçkin Kitabevi, 2024

KARAHANOGULLARI, Onur, “Kamu Hizmeti” 2. Baskı, Turhan Kitabevi, 2004.

KARAMAN, Ebru, **“Türk İdari Yargısının Görev Alanının Anayasal Dayanağı”**, Oniki Levha Yayıncılık, 2013.

KIRIŞIK, Fatih/ÖZTÜRK, Kübra, **“Şiddet Haberlerinden Hayvan Haklarına, Sahipsiz Köpek Sorunu”**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 69, Yıl: 2021

MENDOZA ROLDAN, J., OTRANTO, D, **“Zoonotic Parasites Associated with Predation By Dogs And Cats”**, *Parasites Vectors* **16**, 55 (2023).

MENTEŞ GÜLER, Ayşe/OSMANAĞAOĞLU, Şule, **“Türkiye’de Hayvanları Koruma Kanununun Tarihsel Gelişimi”**, Kafkas Univ. Vet. Fak Derg. 15/3, 2009.

MUNIR, S.M.I., MOKHTAR, M.I. & ARHAM, A.F. **“Public Perspectives On Strays And Companion Animal Management in Malaysia”**. *BMC Public Health* 23, 1428 (2023).

ONAR, Sıddık Sami, **“İdare Hukukunun Umumi Esasları”**, C. III, 3. Bası, İsmail Akgün Matbaası, 1966.

OKAN TEKİNSOY, Özge, **“İdare Hukukunda Kamu Düzeni Kavramı”**, Oniki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, Mart 2011.

ONAR, Sıddık Sami, **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, C.2, İstanbul, 1966.

PINAR, İbrahim, **Devlet Memurları Kanunu Şerhi ve İlgili Mevzuat**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 1999.

ÖZAY, İl Han, **“Güneşli Yönetim”**, Filiz Kitabevi, 2004.

ÖZDEMİR, Halit Eyüp, “Nükleer Güç Santrallerinin Kurulmasına İlişkin Hukuki Esaslar”, Oniki Levha Yayıncılık, 2012.

SANCAKDAR, Oğuz/ÖNÜT, Lale Burcu/US DOĞAN, Eser/KASAPOĞLU TURHAN, Mine/SEYHAN, Serkan, “İdare Hukuku Teorik Çalışma Kitabı”, 11. Baskı, Seçkin Yayınları, Eylül 2022.

SANCAKDAR, Oğuz/ÖNÜT, Lale Burcu “İdari Yargılama Hukuku ”, 5. Baskı, Seçkin Yayınları, Eylül 2023.

SARSIKOĞLU, Şenel, (2016), “İdarenin Mali Sorumluluğu Açısından Zarar Kavramı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65(4), 2389-2422.

SLATER, M.R., “The Role of Veterinary Epidemiology in the Study of Free-roaming Dogs and Cats”, *Preventive Veterinary Medicine*, 48(4), 2001.

ŞAHİN, Ali Hamza, “Danıştay Kararlarında Okullarda Meydana Gelen Zararlar Nedeniyle İdarenin Kusursuz Sorumluluğunda Genişleme” (2020) 19, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, S. 47.

PETERS, Anne, “Introduction”, *Studies in Global Animal Law*, (ed. Peters, Anne), Berlin, Heidelberg, Springer, 2020.

TAN, Turgut, “İdare Hukuku”, Turhan Kitabevi, Eylül 2013.

TEN HAVE, Henk, DO CÉU PATRÃO NEVES Mario, “Animal Welfare”, *Dictionary of Global Bioethics*, (ed. TEN HAVE, Henk, DO CÉU PATRÃO NEVES, Mario) Springer, 2021.

ULUSOY, D. Ali, “**Türk İdare Hukuku**”, 5. Baskı, Yetkin Yayınları, 2022.

ÜN, Lütfullah, “**Kamu Hizmetinde Yeni Konsept: Akıllı Kamu Hizmeti**” Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6.2 (2022).

YAYLA, Ahmet, “**İdarenin Kusursuz Sorumluluğu**” Oniki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2015.

YAYLA, Yıldızhan, “**İdare Hukuku**”, Beta Yayınları, 2009.

Elektronik Veri Tabanları

www.kazanci.com.tr

<https://sozluk.gov.tr>

<https://www.conseil-etat.fr/>

<https://www.uyap.gov.tr>

https://webdosya.csb.gov.tr/db/yerelyonetimler/icerikler/sah-ps-z_hayvanlar_hakkinda-20211228073217.pdf

<https://icisleri.gov.tr/kalacak-yeri-olmayan-vatandaslar-ve-sokak-hayvanlarına-iliskin-iki-genelge>

<https://e-islem.nilufer.bel.tr/Kurumsal/GetMeclisKarar>

<https://beykoz.bel.tr/icerik/detay/beykoz-un-sevimli-can-dostlari-projesi-basladi/1/n383>

<https://www.hurriyet.com.tr>